Apskats

2025. gada novembris

LATVIJAS REPUBLIKAS
SAEIMA

Valsts pārvaldē nodarbināto mantiskās atbildības regulējums atsevišķās Eiropas Savienības dalībvalstīs

Īsumā

Apskatā sniegts ieskats vairāku Eiropas Savienības (ES) dalībvalstu – Austrijas, Bulgārijas, Grieķijas, Igaunijas, Kipras, Lietuvas, Polijas, Portugāles, Slovākijas, Slovēnijas, Somijas, Spānijas, Ungārijas, Vācijas un Zviedrijas – normatīvajos aktos, kuros ir noteikta valsts pārvaldē nodarbināto mantiskā atbildība, ja, pildot amata pienākumus, viņi ir rīkojušies prettiesiski un tādējādi nodarījuši materiālus zaudējumus vai kaitējumu atsevišķai personai vai sabiedrības interesēm.

Aplūkoto normatīvo aktu atšķirīgais un sadrumstalotais tiesiskais regulējums attiecas uz personām, kas dažādos statusos ir nodarbinātas valsts pārvaldē. Ierēdņu atbildība lielākoties ir noteikta valsts civildienestu regulējošos likumos. Daudzās valstīs spēkā ir arī atsevišķi normatīvie akti par zaudējumu atlīdzināšanu, kuros paredzēta gan valsts amatpersonu, gan citā statusā valsts pārvaldē nodarbināto personu mantiskā atbildība par amata pienākumu izpildes laikā nodarītajiem zaudējumiem. Tādējādi apskatā ietvertā normatīvā regulējuma apkopojuma fokuss ir vērsts uz dažādos statusos valsts pārvaldē nodarbināto, tostarp valsts amatpersonu, mantisko atbildību.

Valsts pārvaldē nodarbinātās personas par pārkāpumiem un to dēļ radītajiem zaudējumiem var tikt sauktas pie mantiskās atbildības dažādos veidos.

Mantiskā atbildība par valsts pārvaldē nodarbināto radītajiem zaudējumiem gan valstij, gan atsevišķām personām lielākoties tiek īstenota kā civiltiesiskā atbildība. Ja zaudējumi nav nodarīti ar nodomu, parasti tiek izvērtēts atlīdzināmās summas apmērs, ņemot vērā dažādus faktorus. Tādējādi atlīdzības apmērs par nodarītajiem zaudējumiem, pildot amata pienākumus, dažādās valstīs var ievērojami atšķirties – tas svārstās no vienas līdz pat 12 mēnešalgām. Savukārt, ja amata pienākumu izpildes laikā zaudējumi nodarīti ar nodomu, valsts pārvaldē nodarbinātajai personai ir pienākums tos atlīdzināt pilnā apmērā.

Krietni retāk valsts pārvaldē nodarbinātajiem par pārkāpumiem tiek piemērota administratīvā atbildība, piemēram, Igaunijā un Spānijā.

Lielākajā daļā valstu zaudējumus, kurus valsts pārvaldē nodarbinātais, pildot amata pienākumus, prettiesiski nodarījis cietušajai personai, sākotnēji tai atlīdzina attiecīgā valsts pārvaldes iestāde. Pēc tam šai iestādei ir tiesības pieprasīt atlīdzību no vainīgās personas. Turklāt atsevišķās valstīs, piemēram, Portugālē un Slovākijā, normatīvie akti paredz valsts pārvaldes iestādei pienākumu obligāti atprasīt no vainīgā valsts pārvaldē nodarbinātā cietušajam izmaksāto atlīdzību par radītajiem zaudējumiem.

Vairāku valstu krimināllikumos ir iekļauti atsevišķi panti vai pat nodaļa, kurā ir noteikta valsts pārvaldē nodarbināto mantiskā atbildība par dažādiem noziedzīgiem nodarījumiem, pildot amata pienākumus. Viens no soda veidiem ir naudas sods, ko piemēro par tādiem noziedzīgiem nodarījumiem kā, piemēram, neizpaužamas informācijas izpaušana, kukuļņemšana, prettiesiskas darbības ar dokumentiem, dienesta stāvokļa ļaunprātīga izmantošana, amata pilnvaru pārsniegšana u. tml.

Mēģinājumos cēloņsakarību izpratnē sasaistīt normatīvo regulējumu attiecībā uz valsts pārvaldē nodarbināto mantisko atbildību par nodarītajiem zaudējumiem ar sabiedrības uzticēšanos valsts pārvaldei rodas vairāki metodoloģiski izaicinājumi. Bez padziļinātas konkrētās situācijas konteksta analīzes, centieni identificēt sabiedrības uzticēšanās līmeņa svārstību cēloņus – ja šādas izmaiņas vispār būtu novērojamas pirms un pēc konkrētā normatīvā regulējuma spēkā stāšanās – balstītos vien pieņēmumos un tādējādi tos nevarētu uzskatīt par analītiski pamatotiem. Sabiedrības uzticēšanās valsts pārvaldei un politiskajai sistēmai kopumā ir sarežģīts un daudzslāņains fenomens.

Vienlaikus pētījumos secināts, ka pietiekami stingri naudas sodi un to konsekventa piemērošana var būt preventīvs līdzeklis, atturot valsts pārvaldē nodarbinātos no pārkāpumu izdarīšanas.

SAEIMAS ANALĪTISKAIS DIENESTS
Apskata autore: Iveta Zakare, Saeimas Analītiskā dienesta pētniece

1. Valsts pārvaldē nodarbināto mantiskā atbildība par pieņemtiem prettiesiskiem lēmumiem un rīcību, pildot amata pienākumus

Austrijas Likumā par publiskā sektora iestāžu atbildību par zaudējumiem, kas nodarīti, izpildot likumus (spēkā no 1949. gada; vairākkārt grozīts) ir noteikts, ka valsts saskaņā ar civiltiesību normām atbild par mantai vai personai radītiem zaudējumiem, kurus, pildot amata pienākumus un rīkojoties prettiesiski, ir nodarījuši valsts pārvaldes iestādēs nodarbinātie. Zaudējumi ir atlīdzināmi tikai naudā (1. p. 1. d.).

Ja valsts pārvaldes iestāde ir atlīdzinājusi zaudējumus cietušajam, tai ir tiesības pieprasīt atlīdzību no attiecīgā nodarbinātā, kurš, rīkojoties tīši vai rupjas neuzmanības dēļ, ir izdarījis pārkāpumu (3. p. 1. d.). Atlīdzības prasībai pret nodarbināto šādā gadījumā iestājas noilgums sešu mēnešu laikā no dienas, kad iestāde ir atzinusi cietušā atlīdzības prasību vai ir tiesiski piespriests atlīdzināt zaudējumus cietušajai personai (6. p. 2. d.).

Turklāt **atsevišķi Krimināllikuma panti paredz mantisku atbildību personām, kuras izdarījušas noziedzīgu nodarījumu, pildot amata pienākumus**, piemēram:

- persona, kas apzināti ļaunprātīgi izmanto savas pilnvaras rīkoties ar svešu mantu vai noteikt saistošus pienākumus citai personai, tādējādi nodarot kaitējumu otras personas mantai, sodāma ar brīvības atņemšanu uz laiku līdz sešiem mēnešiem **vai naudas sodu līdz 360 dienas likmēm**[1] (153. p. 1. d.; spēkā no 1988. gada);
- persona, kas, īstenojot likumā, amata pienākumos vai tiesiskā darījumā piešķirtās pilnvaras rīkoties ar svešu mantu vai noteikt saistošus pienākumus citai personai, ir pieņēmusi ievērojamu mantisku labumu un to nav nodevusi, kā paredzēts pienākumos, ir sodāma ar brīvības atņemšanu uz laiku līdz vienam gadam **vai ar naudas sodu līdz 720 dienas likmēm** (153a. p.; spēkā no 1988. gada);
- amatpersona (*Amtsträger*), kas tieši vai netieši pārvalda līdzekļus vai aktīvus un piesaista vai izmaksā šos līdzekļus pretēji to paredzētajam mērķim, vai piešķir vai izmanto citus aktīvus neatbilstoši to paredzētajam mērķim, tādējādi nodarot kaitējumu ES finanšu interesēm, ir sodāma ar brīvības atņemšanu uz laiku līdz sešiem mēnešiem **vai ar naudas sodu līdz 360 dienas likmēm** (168g. p.; spēkā no 2021. gada).

Bulgārijas Valsts civildienesta likumā (spēkā no 1999. gada) ir noteikts, ka **valsts civildienesta ierēdnis** (*държавният служител*) **ir atbildīgs par zaudējumiem, kurus viņš ar prettiesisku darbību vai bezdarbību, pildot dienesta pienākumus vai saistībā ar tiem, tīši vai rupjas neuzmanības dēļ nodarījis valstij vai iedzīvotājiem.** Par personai nodarītajiem zaudējumiem valsts ir solidāri atbildīga kopā ar vainīgo valsts civildienesta ierēdni. Vainīgā ierēdņa atbildība pret valsti par izmaksāto kompensāciju tiek īstenota saskaņā ar Darba likumā paredzētajiem noteikumiem un kārtību (101. p.). Valsts civildienesta ierēdņa mantiskā atbildība tiek īstenota, iestādei ceļot prasību tiesā (102. p.). Mantiskā atbildība ir piemērojama neatkarīgi no disciplinārās, administratīvās vai kriminālatbildības par vienu un to pašu pārkāpumu (203. p. 3. d.).

Savukārt Krimināllikums (spēkā no 1968. gada) **amatpersonu** (*длъжностно лице*) **prettiesiskas rīcības gadījumos lielākoties paredz kumulatīvus sodus, tostarp arī naudas sodu**, piemēram:

- amatpersona, kas pārkāpj vai nepilda dienesta pienākumus, vai pārsniedz savas pilnvaras vai tiesības nolūkā gūt sev vai citai personai labumu vai citam nodarīt kaitējumu, tādējādi radot būtiskas kaitīgas sekas, un šādi pārkāpumi ir saistīti ar valsts un pašvaldību īpašuma privatizāciju, pārdošanu, izīrēšanu vai iznomāšanu, tiek sodīta ar brīvības atņemšanu uz laiku no trim līdz 10 gadiem, **naudas sodu** no 3000 līdz 5000 Bulgārijas levu (aptuveni **no 1534 līdz 2557 *euro***), atņemot tiesības ieņemt noteiktu valsts vai sabiedrisku amatu, kā arī atņemot tiesības praktizēt noteiktā profesijā vai veikt noteiktu darbību (282. p.; spēkā no 2006. gada; 283a. p. 1. d.; spēkā no 1997. gada);
- amatpersona, kas izmanto dienesta stāvokli, lai prettiesiski gūtu labumu sev vai citai personai, turklāt šie pārkāpumi ir saistīti ar valsts un pašvaldību īpašuma privatizāciju, pārdošanu, izīrēšanu vai iznomāšanu, tiek

[1] Austrijas Krimināllikumā atrunātais naudas sods tiek aprēķināts dienas likmēs, un tam jābūt noteiktam vismaz divu dienas likmju apmērā. Dienas likmi nosaka, ņemot vērā pārkāpēja personīgos apstākļus un finansiālās iespējas pirmās instances sprieduma pasludināšanas brīdī. Dienas likme var svārstīties no vismaz četriem līdz ne vairāk kā 5000 *euro*. Ja naudas sodu nav iespējams iekasēt, to var aizstāt ar brīvības atņemšanas sodu. Viena brīvības atņemšanas soda diena atbilst divām dienas likmēm (19. p.; spēkā no 1996. gada).

sodīta ar brīvības atņemšanu uz laiku no viena gada līdz trim gadiem, **naudas sodu** no 1000 līdz 3000 Bulgārijas levu (aptuveni **no 511 līdz 1534 *euro***), atņemot tiesības ieņemt noteiktu valsts vai sabiedrisku amatu un atņemot tiesības praktizēt noteiktā profesijā vai veikt noteiktu darbību (283. p.; spēkā no 1982. gada; 283a. p. 2. d.; spēkā no 1997. gada);

- amatpersona, kas nelikumīgi atļāvusi vai devusi rīkojumu izmantot speciālos izlūkošanas līdzekļus vai tos piemērojusi, vai glabājusi ar to palīdzību iegūtu informāciju, tiek sodīta ar brīvības atņemšanu uz laiku no viena gada līdz pieciem gadiem un **naudas sodu līdz** 5000 Bulgārijas levu (aptuveni **2557 *euro***) (284c. p.; spēkā no 2009. gada).

Amatpersona Krimināllikuma izpratnē ir persona, kura neatkarīgi no tā, vai šī persona saņem atlīdzību vai ne, vai tās amats ir terminēts vai beztermiņa, veic:

- darbu valsts iestādē (izņemot tās personas, kuras veic tikai tehniskus pienākumus);
- vadītāja pienākumus vai darbu, kas saistīts ar citas personas īpašuma glabāšanu vai pārvaldību valsts uzņēmumā, kooperatīvā, sabiedriskā organizācijā u. c. Tāpat par amatpersonām uzskatāmi valsts notāri un viņu palīgi, tiesu izpildītāji un tiesu izpildītāju palīgi (93. p. 1. d.).

Grieķijas likumā, kas attiecas uz valsts pārvaldē nodarbinātajiem, noteikts, ka **valsts pārvaldē nodarbinātais** (*υπάλληλος*) **ir atbildīgs valsts priekšā par jebkuru zaudējumu, ko viņš, pildot amata pienākumus, tai nodarījis ar nodomu vai rupjas neuzmanības dēļ.** Valsts tiesībām celt prasību pret valsts pārvaldē nodarbināto par nodarītā kaitējuma atlīdzību iestājas noilgums pēc pieciem gadiem. Šis piecu gadu periods sākas no brīža, kad tai kompetentajai iestādei, kurai ir pienākums iesniegt prasību par zaudējumu atlīdzību, ir kļuvis zināms par zaudējumiem un to rašanās cēloņiem.

Valsts pārvaldē nodarbinātais ir atbildīgs arī par atlīdzību, ko valsts izmaksājusi cietušajai personai saistībā ar šā nodarbinātā prettiesisku darbību vai bezdarbību, pildot amata pienākumus, ar nodomu vai rupjas neuzmanības dēļ, kuras rezultātā ir nodarīti zaudējumi. Šādā gadījumā piecu gadu noilguma termiņš sākas no dienas, kad valsts izmaksājusi atlīdzību cietušajam.

Tādējādi valsts pārvaldē nodarbinātais nav atbildīgs trešās personas priekšā par prettiesisku darbību vai bezdarbību, bet viņa atbildība aprobežojas ar pienākumu atlīdzināt valstij gadījumā, kad tā ir atlīdzinājusi cietušajam zaudējumus, ko valsts pārvaldē nodarbinātais prettiesiski nodarījis.

Tādējādi **cietusī persona ir tiesīga celt prasību tikai pret valsti, savukārt valsts pēc tam ir tiesīga celt prasību pret attiecīgo valsts pārvaldē nodarbināto, lai atgūtu izmaksāto atlīdzību. Ja zaudējumus valstij nodarījuši vairāki valsts pārvaldē nodarbinātie, viņi ir solidāri atbildīgi** par radītajiem zaudējumiem saskaņā ar Civillikuma noteikumiem (38. p.; spēkā no 2007. gada).

Turklāt Krimināllikumā (spēkā no 2019. gada) ir ietverta nodaļa **"Par dienesta stāvokļa ļaunprātīgu izmantošanu", kurā bez brīvības atņemšanas paredzēts arī naudas sods**, piemēram, par šādiem noziegumiem:

- ja valsts pārvaldē nodarbinātais, kura pienākumos ietilpst noteiktu publisku dokumentu sagatavošana, dokumentā apzināti apliecina nepatiesu faktu, kam var būt juridiskas sekas, viņš sodāms ar brīvības atņemšanu uz vismaz vienu gadu **un naudas sodu**;
- ja valsts pārvaldē nodarbinātais vilto, bojā, iznīcina vai piesavinās dokumentus, kas tam pieejami, pildot dienesta pienākumus, viņam piemērojams tāds pats sods;
- ja iepriekš minētās darbības izdarītas nolūkā gūt sev vai citai personai netaisnīgu labumu vai prettiesiski nodarīt kaitējumu citai personai, valsts pārvaldē nodarbinātajam tiek piemērota brīvības atņemšana uz laiku līdz 10 gadiem **un naudas sods**, ja kopējais radītais kaitējums vai iegūtais labums pārsniedz 120 000 *euro*. Ja šādas darbības ir vērstas pret Grieķijas valsti, citām publiskām personām vai vietējās pašvaldības organizācijām un kopējais radītais kaitējums vai iegūtais labums pārsniedz 120 000 *euro*, tiek piemērota brīvības atņemšana uz vismaz 10 gadiem **un naudas sods līdz 1000 dienas vienībām**[2]. Noilgums šādiem noziedzīgiem nodarījumiem iestājas pēc 20 gadiem (242. p.);
- ja valsts pārvaldē nodarbinātais, pārkāpjot amata pienākumus, izpauž citai personai neizpaužamu informāciju, kas tam kļuvusi zināma, pildot amata pienākumus, viņš ir saucams pie krimināltiesiskās atbildības un sodāms ar brīvības

[2] Grieķijas Krimināllikumā noteiktais vienas dienas vienības apmērs nav mazāks par vienu *euro* un nepārsniedz 100 *euro* (57. p.).

atņemšanu **un naudas sodu.** Atbildība par šādu pārkāpumu iestājas arī pēc tam, kad persona ir atstājusi dienestu. Ar neizpaužamu informāciju tiek saprasti tādi dokumenti vai informācija, kas saskaņā ar likumu vai kompetentās iestādes lēmumu ir atzīti par konfidenciāliem (252. p.);

- ja valsts pārvaldē nodarbinātais tieši vai netieši, jo īpaši izmantojot citu personu vai veicot slēptas darbības, ir piedalījies izsolē vai jebkurā citā darbībā atbilstoši dienesta pienākumiem, viņš tiek sodīts ar brīvības atņemšanu uz laiku līdz trim gadiem **un naudas sodu** (255. p.);
- ja valsts pārvaldē nodarbinātais tīši pārkāpj dienesta pienākumus nolūkā prettiesiski iegūt sev vai citai personai labumu vai nodarīt kaitējumu valstij vai citai personai, viņš tiek sodīts ar brīvības atņemšanu uz laiku līdz diviem gadiem **vai naudas sodu** (259. p.).

Igaunijas Valsts civildienesta likuma (spēkā no 2013. gada) 9. nodaļā ir reglamentēta ierēdņa (*ametnik*) mantiskā atbildība. Tajā noteikts – **ja ierēdnis tīši pārkāpj dienesta pienākumus, viņš ir pilnībā atbildīgs par nodarītajiem zaudējumiem.** Savukārt, ja pārkāpums izdarīts nolaidības vai rupjas neuzmanības dēļ, atbildības apmērs tiek noteikts, ņemot vērā šādus apstākļus:

- ✓ ierēdņa pienākumi;
- ✓ ierēdņa vainas veids;
- ✓ ierēdnim dotie norādījumi;
- ✓ darba apstākļi;
- ✓ pamatalga;
- ✓ risks, kas izriet no darba pienākumiem;
- ✓ dienesta attiecību ilgums iestādē;
- ✓ ierēdņa līdzšinējā ar dienestu saistītā rīcība;
- ✓ iestādes iespējas novērst kaitējumu;
- ✓ ierēdņa zināšanas un prasmes.

Ja ierēdnis zaudējumus nav nodarījis tīši, pieprasītā atlīdzība par radītajiem zaudējumiem nedrīkst pārsniegt ierēdņa sešu pamatalgu summu. Savukārt, ja zaudējumus nodarījuši vairāki ierēdņi kopīgi, ikviens no viņiem atbild tādā apmērā, kas atbilst katra vainai (80. p.).

Atbilstoši Valsts civildienesta likumā noteiktajam **cietušajam nodarītie zaudējumi tiek atlīdzināti šādā kārtībā** (1. attēls):

Attiecīgā iestāde rakstveidā iesniedz ierēdnim priekšlikumu par zaudējumu atlīdzināšanu, norādot atlīdzināmās summas apmēru, kārtību, termiņu un apstākļus, kas kalpo par pamatu atlīdzināšanai.

Zaudējumu atlīdzināšanas priekšlikumu var iesniegt triju mēnešu laikā no dienas, kad iestādei kļuvis zināms vai tai vajadzēja uzzināt par zaudējumu rašanos un personu, kas tos nodarījusi, bet ne vēlāk kā triju gadu laikā no zaudējumu rašanās.

Ierēdnis rakstveidā sniedz atbildi uz iestādes priekšlikumu par zaudējumu atlīdzināšanu, **norādot, vai piekrīt atlīdzināt zaudējumus vai atsakās to darīt.**

Atbilde jāsniedz ne vēlāk kā 14 kalendāra dienu laikā no priekšlikuma saņemšanas dienas.

Ja ierēdnis noteiktajā termiņā:
- nav sniedzis atbildi uz priekšlikumu par zaudējumu atlīdzināšanu;
- ir atteicies atlīdzināt zaudējumus;
- ir piekritis atlīdzināt zaudējumus, taču nav to izdarījis noteiktajā termiņā,

iestādei ir tiesības iesniegt sūdzību administratīvajā tiesā.

1. attēls. **Ierēdņa vainas dēļ radušos zaudējumu atlīdzināšanas kārtība Igaunijā**

Avots: *Riigikogu*, 2012 (81. p.)

Arī Krimināllikumā (spēkā no 2002. gada) **paredzēts naudas sods par noziedzīgiem nodarījumiem, kas izdarīti, pildot amata pienākumus valsts pārvaldē**, piemēram, šādos gadījumos:

- par ieroča, speciālā līdzekļa vai fiziska spēka nelikumīgu izmantošanu, ko veic amatpersona (*ametiisik*), soda **ar naudas sodu** vai brīvības atņemšanu uz laiku no viena gada līdz pieciem gadiem (291. p.);
- par amatpersonas, kas īsteno valsts uzraudzību vai pilda likumā noteiktu uzraudzības pienākumu pašvaldības uzdevumā, apzināti nelikumīga lēmuma pieņemšanu vai nelikumīgas darbības veikšanu, vai arī par lēmuma vai darbības nelikumīgu nepildīšanu, ja ar to ir radīti būtiski mantiski zaudējumi vai izraisītas citas smagas sekas citai personai (izņemot valsti un pašvaldību), soda **ar naudas sodu** vai brīvības atņemšana uz laiku līdz pieciem gadiem (291^1. p. 1. d.);
- par mantas vai cita labuma pieņemšanu sev vai par labu citai personai, kā arī par šāda labuma solījuma pieņemšanu apmaiņā pret amatpersonas amata stāvokļa izmantošanu, soda **ar naudas sodu** vai brīvības atņemšanu uz laiku līdz pieciem gadiem (294. p. 1. d.);
- par dokumenta viltošanu vai viltota dokumenta izsniegšanu, ko izdarījusi amatpersona, soda **ar naudas sodu** vai brīvības atņemšanu uz laiku līdz trim gadiem (299. p. 1. d.);
- par publiskā iepirkuma procedūras prasību pārkāpšanu nolūkā nodrošināt priekšrocības kādam procedūras dalībniekam, kā arī par likumā noteiktās publiskā iepirkuma procedūras neorganizēšanu, lai nodrošinātu priekšrocības publiskā iepirkuma līguma noslēgšanai, soda **ar naudas sodu** vai brīvības atņemšanu uz laiku līdz vienam gadam (300. p. 1. d.).

Amatpersona Krimināllikuma sevišķās daļas izpratnē ir fiziskā persona, kurai ir amats valsts pārvaldē sabiedriska pienākuma pildīšanai neatkarīgi no tā, vai persona tai uzticētos pienākumus pilda pastāvīgi vai terminēti, par atlīdzību vai bez tās, dienestā vai kā ārštata darbinieks un vai tā ir nolīgta, iecelta vai ievēlēta (288. p. 1. d.).

Kipras Valsts dienesta likumā (spēkā no 2003. gada) pantā par civiltiesisko atbildību par zaudējumiem vai kaitējumu noteikts, ka **valsts pārvaldē nodarbinātais** (*υπάλληλος*) **ir atbildīgs pret valsti par jebkādiem zaudējumiem vai kaitējumu, kas radies viņa bezatbildīgas, neapdomīgas vai bīstamas darbības vai bezdarbības dēļ, pildot amata pienākumus.** Valsts pārvaldē nodarbināto var saukt pie atbildības par visu vai daļu no šādi nodarītajiem zaudējumiem vai kaitējumu, ja finanšu ministrs pieņem attiecīgu lēmumu, pamatojoties uz valsts ģenerālprokurora un ģenerālrevidenta atzinumiem. Valsts prasība par zaudējumu atlīdzināšanu noilgst triju gadu laikā, sākot no zaudējumu rašanās brīža.

Valsts pārvaldē nodarbinātais ir atbildīgs arī par atlīdzību, kuru valsts ir izmaksājusi cietušajai personai saistībā ar nodarbinātā bezatbildīgu, neapdomīgu vai bīstamu darbību vai bezdarbību, pildot amata pienākumus. Šādā gadījumā triju gadu noilguma termiņš sākas no dienas, kad valsts ir izmaksājusi atlīdzību cietušajai personai (70. p.).

Disciplinārlietās kā vienu no soda mēriem **valsts pārvaldē nodarbinātajam var piemērot arī naudas sodu, kas nepārsniedz nodarbinātā triju mēnešu izpeļņu** (79. p.; vairākkārt grozīts).

Savukārt Likumā par amatpersonu un valsts pārvaldē nodarbināto prettiesisku mantisko labumu iegūšanu (spēkā no 2004. gada) ir noteikts, ka **amatpersonu** (*αξιωματούχος*) **vai valsts pārvaldē nodarbināto** (*λειτουργός του δημοσίου*), **kuru tiesa ir atzinusi par vainīgu prettiesiska mantiskā labuma iegūšanā, var sodīt** ar brīvības atņemšanu uz laiku līdz septiņiem gadiem **vai naudas sodu līdz** 25 000 Kipras mārciņu (aptuveni **42 747 *euro***), vai arī abiem sodiem vienlaikus. Papildus tam tiesa, kas izskata lietu, var piemērot arī prettiesiski iegūtā īpašuma konfiskāciju (3. p.). Kriminālvajāšana saskaņā ar šo likumu tiek sākta, tikai saņemot ģenerālprokurora atļauju (6. p.). Šā likuma izpratnē:

- ✓ prettiesiska mantiskā labuma iegūšana ir mantas iegūšana, ko veic amatpersona vai valsts pārvaldē nodarbinātais, ļaunprātīgi izmantojot savu statusu vai amatu, neatkarīgi no tā, vai labumu – tieši vai netieši – gūst viņš pats, viņa ģimenes loceklis vai radinieks līdz trešajai radniecības pakāpei;
- ✓ amatpersona ir persona, kas ieņem valsts, pašvaldības vai citu augstu amatu, piemēram, Republikas prezidents, Pārstāvju palātas priekšsēdētājs, Republikas ģenerālprokurors, Ministru padomes locekļi, parlamenta locekļi, Augstākās tiesas priekšsēdētājs un locekļi, Centrālās bankas vadītājs, Sabiedriskā dienesta komisijas priekšsēdētājs un locekļi, Izglītības dienesta komisijas priekšsēdētājs un locekļi, valdības locekļi, pašvaldību padomju mēri un locekļi, Nacionālās gvardes priekšnieks un priekšnieka vietnieks, policijas priekšnieks un priekšnieka vietnieks u. c.;

- ✓ valsts pārvaldē nodarbinātais ir persona, kuras profesionālā darbība tiek īstenota valsts dienestā, izglītības dienestā, policijā vai pašvaldības vai kopienas padomē u. tml.;
- ✓ mantiskais labums ietver jebkāda veida kustamo vai nekustamo mantu, tostarp naudu, uzņēmējdarbības peļņu, akcijas, vērtspapīrus, noguldījumus bankā u. tml. (2. p.).

Tāpat Krimināllikuma (spēkā no 1999. gada) atsevišķos pantos **ir noteikta valsts pārvaldē nodarbināto** (*δημόσιου λειτουργού*) **atbildība par noziedzīgiem nodarījumiem, paredzot arī naudas sodu**, piemēram:

- ja valsts pārvaldē nodarbinātais veidā, kas liecina par kukuļņemšanu, pieprasa, saņem vai arī vienojas vai mēģina saņemt mantisku vērtību vai jebkāda veida labumu sev vai citai personai apmaiņā pret kādu darbību vai bezdarbību, ko valsts pārvaldē nodarbinātais veic vai plāno veikt, pildot amata pienākumus, viņš ir atzīstams par vainīgu noziedzīgā nodarījumā un **sodāms** ar brīvības atņemšanu uz laiku līdz septiņiem gadiem **un naudas sodu līdz 100 000 *euro*** vai ar abiem sodiem vienlaikus. Turklāt kukuļa priekšmets, t. i., iegūtā manta, tiek konfiscēta (100. p. a. d.);
- valsts pārvaldē nodarbinātais, kas saņem no citas personas jebkādu atlīdzību, kura nav nodarbinātā noteiktais atalgojums par amata pienākumu izpildi, vai pieņem solījumu par šādas atlīdzības piešķiršanu, ir atzīstams par vainīgu pārkāpumā un **sodāms** ar brīvības atņemšanu uz laiku līdz trim gadiem **un naudas sodu** (101. p.).

Lietuvas Republikas valsts dienesta likumā (spēkā no 2023. gada) ir noteikts, ka **valsts pārvaldē nodarbinātajam** (*valstybės tarnautojas*) **ir pienākums atlīdzināt tiešos materiālos zaudējumus, kurus viņš ar savu prettiesisko vainojamo rīcību nodarījis valsts vai pašvaldības iestādei vai institūcijai.** Nosakot atlīdzināmā zaudējuma apmēru, piemērojami Darba likuma noteikumi, izņemot gadījumus, kad zaudējums nodarīts tīši. Valsts pārvaldē nodarbinātajam ir pienākums atlīdzināt visus minētos zaudējumus, kas radušies, pildot amata pienākumus, tomēr **atlīdzināmo zaudējumu apmērs nedrīkst pārsniegt valsts pārvaldē nodarbinātā sešu mēnešu vidējo darba algu, izņemot gadījumus, kad zaudējumi nodarīti tīši.**

Valsts pārvaldē nodarbinātais var arī labprātīgi atlīdzināt valstij vai pašvaldībai nodarītos zaudējumus. Ja nodarbinātais nav atlīdzinājis nodarītos zaudējumus natūrā vai naudā, pusēm vienojoties, **atlīdzību par zaudējumiem var ieturēt no valsts pārvaldē nodarbinātā algas**, pamatojoties uz attiecīgās iestādes pieņemtu lēmumu. Ārpustiesas kārtībā ieturētās atlīdzības apmērs nedrīkst pārsniegt personas vidējo mēnešalgu, pat ja nodarītie zaudējumi pārsniedz šo summu. Lēmums par zaudējumu atlīdzību jāpieņem ne vēlāk kā triju mēnešu laikā no dienas, kad par zaudējumiem ir kļuvis zināms. **Pēc daļējas atlīdzības ieturēšanas atlikušo summu var piedzīt, iestādei iesniedzot prasību tiesā.** Valsts pārvaldē nodarbinātā atbrīvošana no amata, pārcelšana citā amatā vai iecelšana amatā citā valsts vai pašvaldības iestādē vai institūcijā neatbrīvo nodarbināto no pienākuma atlīdzināt viņa vainas dēļ nodarītos zaudējumus (27. p.).

Zaudējums, kas radies valsts un pašvaldību iestāžu un institūciju prettiesiskas rīcības rezultātā, tiek atlīdzināts Lietuvas Republikas Civillikumā noteiktajā kārtībā.

Valsts vai pašvaldības iestāde vai institūcija, kas atlīdzinājusi valsts pārvaldē nodarbinātā nodarīto zaudējumu gadījumos, kad šis zaudējums radies iestādes vadītāja prettiesiskas rīcības dēļ, ir tiesīga pieprasīt no zaudējumu nodarītāja atlīdzību, kura nav lielāka par šā vadītāja deviņu mēnešu vidējo darba samaksu, izņemot gadījumus, kad zaudējumi ir nodarīti tīši.

Valsts vai pašvaldības iestādei vai institūcijai ir tiesības, iesniedzot prasību tiesā, no valsts pārvaldē nodarbinātā vainīgā pieprasīt zaudējumu atlīdzināšanu pilnā samaksātā atlīdzinājuma apmērā, ja zaudējumi ir nodarīti tīši.

Koleģiālās valsts vai pašvaldības iestādes vai institūcijas vadītājs un tajā nodarbinātie ir solidāri atbildīgi par zaudējumu atlīdzināšanu valsts vai pašvaldības iestādei, ja zaudējumi nodarīti koleģiālās iestādes lēmumu dēļ, kas pieņemti, pārkāpjot Lietuvas Republikas likumus un citus normatīvos aktus. Personas, kuras balsojušas pret šādu lēmumu vai nav piedalījušās sanāksmē, kurā lēmums tika pieņemts, ir atbrīvotas no pienākuma atlīdzināt zaudējumus. Tāpat valsts vai pašvaldības **koleģiālās iestādes vai institūcijas vadītāja vai tajā nodarbinātā atkāpšanās vai atlaišana no amata neatbrīvo attiecīgās personas no pienākuma atlīdzināt zaudējumus**, kas radušies viņu vainas dēļ (28. p.). Šis likums stājās spēkā 2023. gadā, taču līdzīgi noteikumi bija ietverti arī iepriekšējā likuma redakcijā.

Savukārt Lietuvas Krimināllikumā (spēkā no 2000. gada) **ir iekļauta nodaļa par noziegumiem pret valsts dienestu un sabiedrības interesēm.** Šīs nodaļas izpratnē valsts pārvaldē nodarbinātie (*valstybės tarnautojai*) ir valsts politiķi, valsts amatpersonas, tiesneši, valsts dienesta likumā minētie valsts pārvaldē nodarbinātie un citas personas, kuras,

strādājot vai ieņemot amatus valsts vai pašvaldību iestādēs vai institūcijās uz cita likumā paredzēta pamata, veic valdības pārstāvja funkcijas vai kurām ir piešķirtas administratīvās pilnvaras (230. p.).

Līdzās citiem soda veidiem naudas sods ir paredzēts, piemēram, par šādiem nodarījumiem:

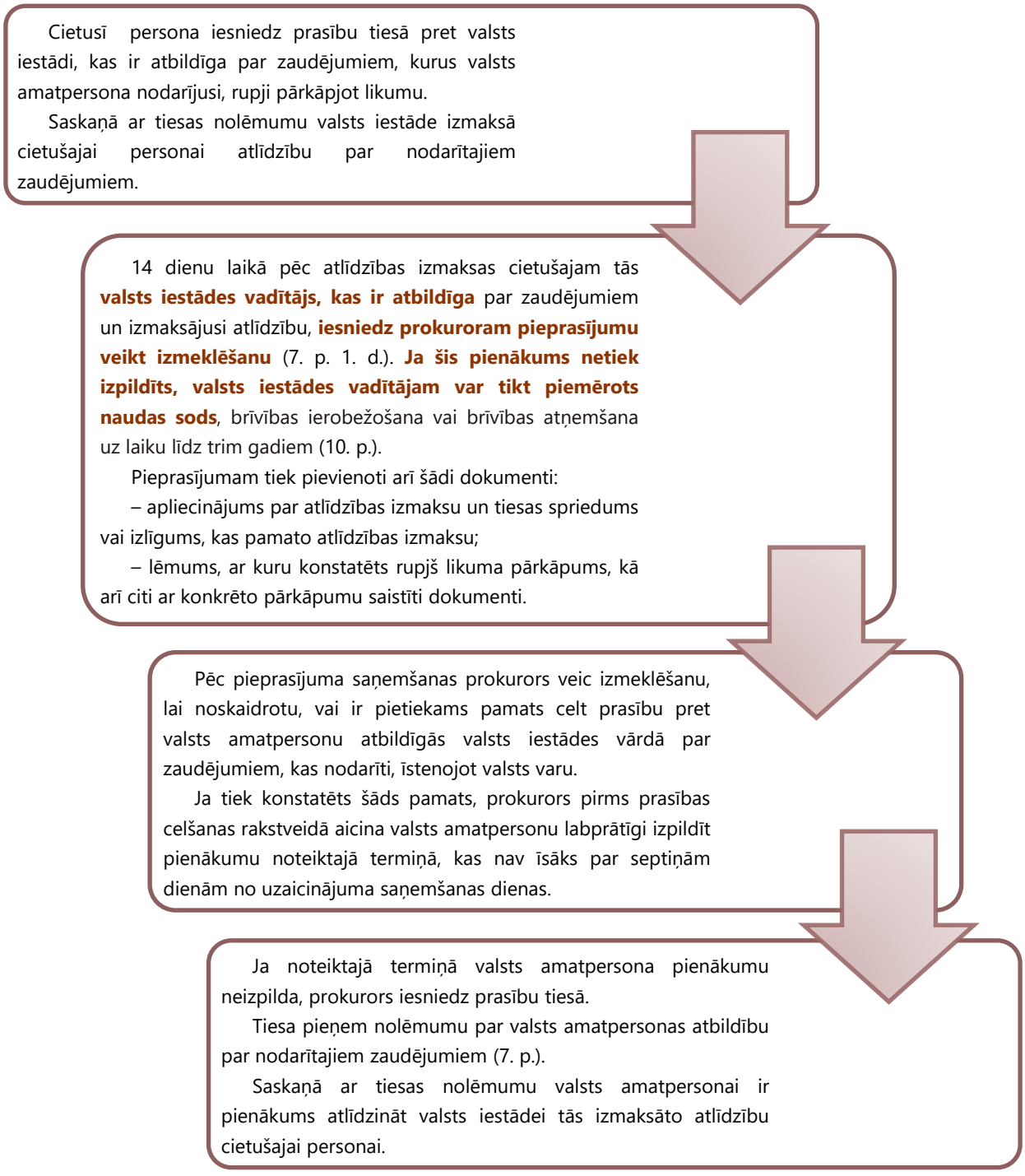
- valsts pārvaldē nodarbināto, kurš savā vai citu personu labā, tieši vai netieši, personīgi vai ar starpnieka palīdzību ir apsolījis vai piekritis pieņemt kukuli vai pieprasījis vai izprovocējis kukuļa došanu, vai pieņēmis kukuli par likumīgu darbību vai bezdarbību, pildot amata pienākumus, soda **ar naudas sodu** vai arestu, vai ar brīvības atņemšanu uz laiku līdz pieciem gadiem (225. p. 1. d.);
- valsts pārvaldē nodarbinātais, kurš ļaunprātīgi izmantojis savu amatu vai pārsniedzis viņam piešķirtās pilnvaras un ar šādu rīcību nodarījis būtisku kaitējumu valstij, Eiropas Savienībai, starptautiskai organizācijai, juridiskajai vai fiziskajai personai, tiek sodīts **ar naudas sodu** vai brīvības atņemšanu uz laiku līdz pieciem gadiem. Ja minētais nodarījums izdarīts nolūkā gūt mantisku vai citu personisku labumu, bet nav pazīmju, kas norādītu uz kukuļdošanu, viņu soda **ar naudas sodu** vai brīvības atņemšanu uz laiku līdz septiņiem gadiem (228. p.);
- valsts pārvaldē nodarbinātais, kurš nolaidības dēļ nav pildījis savus pienākumus vai tos veicis nepienācīgi un ar šādu rīcību nodarījis būtisku kaitējumu valstij, Eiropas Savienībai, starptautiskai organizācijai, juridiskajai vai fiziskajai personai, tiek sodīts ar piespiedu darbu vai **naudas sodu**, vai brīvības atņemšanu uz laiku līdz diviem gadiem (229. p.).

Polijā Likumā par valsts amatpersonu mantisko atbildību par rupjiem likuma pārkāpumiem (spēkā no 2011. gada) ir noteikta valsts amatpersonu (*funkcjonariusz publiczny*) mantiskā atbildība pret Valsts kasi, pašvaldību vai citu institūciju, kas ir atbildīga par nodarītajiem zaudējumiem, īstenojot valsts varu, par darbību vai bezdarbību, kura izraisījusi rupju likuma pārkāpumu, kā arī ir paredzēti rīcības principi saistībā ar šādu valsts amatpersonu atbildību (1. p.). Valsts amatpersona šā likuma izpratnē ir persona, kura veic pienākumus valsts pārvaldes iestādē vai kā koleģiālajā valsts pārvaldes iestādē nodarbinātais, vai persona, kura veic darbu valsts pārvaldes iestādē darba tiesisko attiecību, valsts dienesta attiecību vai civiltiesiskā līguma ietvaros, piedaloties iestādes lēmumu pieņemšanā.

Šajā likumā ir noteikts, ka **valsts amatpersona ir finansiāli atbildīga par rupju likuma pārkāpumu, ko izraisījusi tās darbība vai bezdarbība.** Rupjš likuma pārkāpums parasti ir nepārprotams, skaidrs un neapstrīdams, turklāt izslēdz iespējas to dažādi interpretēt. Šā likuma izpratnē rupjš likuma pārkāpums ir arī rīcība bez juridiska pamata.

Jāpiebilst, ka **ceļš līdz finansiālās atbildības īstenošanai ir sarežģīts vairākpakāpju process**. Ja valsts amatpersonas rupja likuma pārkāpuma dēļ kādai personai ir nodarīti zaudējumi, tie tiek atlīdzināti šādā kārtībā (2. attēls):

2. attēls. **Valsts amatpersonas vainas dēļ radušos zaudējumu atlīdzināšanas kārtība Polijā**
Avots: *Sejm*, 2011

Šāds process var ilgt pat vairākus gadus. To pagarina prokurora iesaiste, pārbaudot administratīvo procesu, kura rezultātā nodarīts zaudējums, lai noskaidrotu, vai valsts amatpersonas darbība vai bezdarbība ir vainojama, un, ja tā ir, – kādā formā un apmērā.

Valsts amatpersonas nodarīto zaudējumu **atlīdzības apmērs nedrīkst pārsniegt valsts amatpersonas 12 mēnešalgas. Ja attiecīgās darbības vai bezdarbības dēļ prettiesiski rīkojušās vairākas valsts amatpersonas, katra no tām ir atbildīga atbilstoši savai līdzdalībai** rupjā likuma pārkāpumā un vainas pakāpei. Ja nav iespējams noteikt katras valsts amatpersonas vainas pakāpi un līdzdalības apjomu rupjā likuma pārkāpumā, tās tiek uzskatītas par vienlīdz atbildīgām. Savukārt, **ja ar darbību vai bezdarbību rupjš likuma pārkāpums izdarīts tīši un tajā iesaistītas vairākas amatpersonas, tās ir atbildīgas solidāri** (9. p.).

Portugālē Likumā par valsts un citu publisko tiesību subjektu ārpuslīgumiskās civiltiesiskās atbildības režīmu (spēkā no 2007. gada) ir noteikts, ka valsts un citi publisko tiesību subjekti ir pilnībā atbildīgi par zaudējumiem, kas radušies to iestādēs nodarbināto nelikumīgas darbības vai bezdarbības rezultātā, pildot amata pienākumus (7. p. 1. d.). **Valsts pārvaldē nodarbinātie ir atbildīgi par zaudējumiem, kas radušies viņu prettiesiskas darbības vai bezdarbības dēļ, ja tā veikta ar nodomu vai acīmredzami nepienācīgu rūpību, pildot amata pienākumus.** Par minētajiem zaudējumiem valsts un citi publisko tiesību subjekti un valsts pārvaldē nodarbinātie ir solidāri atbildīgi.

Ja valsts ir atlīdzinājusi cietušajam radītos zaudējumus, tā ir tiesīga vērsties pret attiecīgo valsts pārvaldē nodarbināto, kura darbības vai bezdarbības dēļ, pildot amata pienākumus, zaudējumi ir radušies. **Valsts pārvaldes iestādes vadībai ir pienākums veikt nepieciešamos pasākumus, lai īstenotu šīs tiesības, neatkarīgi no iespējamās disciplinārās atbildības, kas var tikt piemērota vainīgajam nodarbinātajam.** Par prettiesisku tiek uzskatīta tāda valsts pārvaldē nodarbinātā darbība vai bezdarbība, ar kuru tiek pārkāptas tiesību normas, tiesību principi vai nodarbinātajam noteiktie pienākumi, kas izraisa ar likumu aizsargātu tiesību vai interešu pārkāpumu (8.–9. p.).

Cietušās personas tiesību pieprasīt atlīdzību noilgums ir trīs gadi, skaitot no dienas, kad persona uzzināja vai tai bija jāuzzina par savu tiesību pārkāpumu, pat ja tajā brīdī vēl nebija zināma atbildīgā persona vai pilns zaudējumu apmērs. Savukārt atbildīgo personu savstarpējās regresa prasības tiesības noilgst triju gadu laikā, skaitot no izpildes dienas (498. p. 1.–2. d.).

Slovākijas Likumā par valsts dienestu (spēkā no 2017. gada) ir noteikts, ka **valsts pārvaldē nodarbinātajam** (*štátny zamestnanec*) **ir pienākums atlīdzināt iestādei radītos faktiskos zaudējumus naudā, ja persona nav novērsusi nodarīto kaitējumu, atjaunojot iepriekšējo stāvokli. Ja zaudējumi nodarīti nolaidības dēļ, atlīdzības summa nedrīkst pārsniegt četrkāršu valsts pārvaldē nodarbinātā mēneša amatalgu.** Minētais atbildības ierobežojums neattiecas uz gadījumiem, kad (166. p. 1.–2. d.):

- ir konstatēts valsts pārvaldē nodarbinātajam uzticēto vērtību iztrūkums;
- ir notikusi valsts pārvaldē nodarbinātajam uzticēto priekšmetu nozaudēšana;
- zaudējumi ir nodarīti, valsts pārvaldē nodarbinātajam atrodoties alkohola reibumā vai pēc narkotisko vai psihotropo vielu lietošanas.

Iestādei ir pienākums no valsts pārvaldē nodarbinātā pieprasīt atlīdzību par zaudējumiem, kurus nodarbinātais ir nodarījis, pildot amata pienākumus (167. p. 1. d.). **Iestādei, kas ir atlīdzinājusi cietušajam zaudējumus, ir tiesības no vainīgās personas prasīt atlīdzību tādā apmērā, kādā persona ir nodarījusi zaudējumus cietušajam** (168. p.).

Slovēnijas Likumā par valsts dienestu (spēkā no 2002. gada) ir paredzēts, ka **valsts pārvaldē nodarbinātais** (*javni uslužbenec*) **ir atbildīgs par zaudējumiem, kurus valsts pārvaldes iestādei ir prettiesiski nodarījis darbā vai saistībā ar darbu, tīši vai rupjas neuzmanības dēļ.** Savukārt iestādei ir pienākums atlīdzināt zaudējumus cietušajai personai, ja tos prettiesiski nodarījis valsts pārvaldē nodarbinātais, pildot amata pienākumus. **Cietušajai personai ir tiesības pieprasīt zaudējumu atlīdzību arī no valsts pārvaldē nodarbinātā, ja zaudējumi nodarīti tīši vai rupjas neuzmanības dēļ** (135. p.).

Par valsts pārvaldes iestādei nodarīto zaudējumu apmēru un atlīdzības veidu iestādes vadītājs un valsts pārvaldē nodarbinātais, kas nodarījis zaudējumus, var vienoties rakstveidā (137. p. 1. d.).

Saistībā ar atlīdzību, ko iestāde ir izmaksājusi cietušajam par zaudējumiem, kurus valsts pārvaldē nodarbinātais, pildot darba pienākumus, ir nodarījis:

- tīši, iestāde iesniedz regresa prasību pret valsts pārvaldē nodarbināto par izmaksātās atlīdzības pilnīgu atlīdzināšanu;
- rupjas neuzmanības dēļ, iestāde iesniedz regresa prasību pret valsts pārvaldē nodarbināto par izmaksātās atlīdzības pilnīgu vai daļēju atlīdzināšanu (139. p.).

Krimināllikumā (spēkā no 2008. gada; vairākkārt grozīts) **ir iekļauta atsevišķa nodaļa par noziedzīgiem nodarījumiem, kas izdarīti, pildot amata pienākumus valsts pārvaldē, un ir vērsti pret valsts iestādēm un valsts līdzekļiem.** Šajā nodaļā par atsevišķiem noziedzīgiem nodarījumiem līdzās brīvības atņemšanai **paredzēta arī naudas soda piemērošana, tostarp gadījumos, kad zaudējumi nodarīti attiecībā uz valsts līdzekļiem**, piemēram:

- amatpersona (*uradna oseba*) vai valsts pārvaldē nodarbinātais, kas, veicot iepirkumu vai rīkojoties ar valsts līdzekļiem – to saņemšanā, pārvaldībā vai izlietojumā –, apzināti pārkāpj normatīvos aktus, neievēro pienācīgu rūpību vai citādi veicina vai pieļauj prettiesisku vai neatbilstošu šo līdzekļu izlietojumu un šādas rīcības dēļ rodas būtiski zaudējumi valsts līdzekļos vai bija paredzams, ka zaudējumi varētu rasties, ir sodāms ar brīvības atņemšana uz laiku no trim mēnešiem līdz pieciem gadiem un **naudas sodu** (257.a p.);
- amatpersona vai valsts pārvaldē nodarbinātais, kas apzināti pārkāpj normatīvos aktus, neizpilda uzraudzības pienākumus vai citādi rīkojas acīmredzami nevērīgi, pildot amata pienākumus, kaut arī bija paredzams, ka šāda rīcība var izraisīt būtisku citas personas tiesību aizskārumu vai kaitējumu sabiedriskajam labumam vai īpašumam, un kaitējums ir faktiski radies, ir sodāms **ar naudas sodu** vai brīvības atņemšanu uz laiku līdz trim gadiem (258. p.).

Krimināllikumā naudas sods amatpersonām vai valsts pārvaldē nodarbinātajiem ir paredzēts arī par kukuļņemšanu:

- amatpersona vai valsts pārvaldē nodarbinātais, kas sev vai citai personai pieprasa vai pieņem atlīdzību, dāvanu, citu mantisku labumu, vai šāda labuma solījumu vai piedāvājumu, lai atbilstoši amatam veiktu darbību:
  - kura tam nebūtu jāveic, vai atturētos no darbības, kura tam būtu jāveic, vai citādi ļaunprātīgi izmantotu dienesta stāvokli, tiek sodīts ar brīvības atņemšanu uz laiku no viena līdz astoņiem gadiem un naudas sodu;
  - kura tam būtu jāveic, vai atturētos no darbības, kura tam nebūtu jāveic, vai citādi ļaunprātīgi izmantotu dienesta stāvokli, tiek sodīts ar brīvības atņemšanu uz laiku no viena līdz pieciem gadiem un naudas sodu;
- amatpersona vai valsts pārvaldē nodarbinātais, kas pēc tam, kad ir veicis vai nav veicis kādu no iepriekš minētajām darbībām atbilstoši amata pienākumiem, pieprasa vai pieņem ar to saistītu atlīdzību, dāvanu vai citu mantisku labumu, tiek sodīts ar naudas sodu vai brīvības atņemšanu uz laiku līdz četriem gadiem un naudas sodu;
- savukārt pieņemto atlīdzību, dāvanu vai citu mantisko labumu konfiscē (261. p.).

Krimināllikuma izpratnē amatpersona ir tostarp Nacionālās asamblejas deputāts, Valsts padomes loceklis, tiesnesis, prokurors, militārpersona, persona, kas pilda amata pienākumus valsts pārvaldes institūcijā u. tml. (99. p. 1. d.).

Somijā Zaudējumu atlīdzināšanas likums (spēkā no 1974. gada; vairākkārt grozīts) paredz, **ka valstij un pašvaldībai ir pienākums atlīdzināt zaudējumus, kuri radušies valsts pārvaldes iestādēs nodarbināto personu** (*julkisyhteisön työntekijän*) **kļūdas vai nolaidības dēļ.** Tāda pati atbildība par zaudējumu atlīdzināšanu attiecas uz jebkuru citu iestādi, kas veic publisku uzdevumu, pamatojoties uz likumu. Tomēr iestādes atbildība iestājas tikai tad, ja konkrētās darbības vai uzdevuma veikšanas gaitā nav ievērotas prasības, kas pamatoti noteiktas šādas darbības vai uzdevuma veikšanai, ņemot vērā tā būtību un mērķi (3. n. 1.–2. p.).

Ja persona, kurai nodarīts zaudējums valsts pārvaldes iestādes nepareiza lēmuma dēļ, to nav pārsūdzējusi bez pamatota iemesla, tai nav tiesību saņemt no valsts vai pašvaldības atlīdzību par radīto zaudējumu, kuru cietušajam būtu bijis iespējams novērst, laikus iesniedzot sūdzību (3. n. 4. p.).

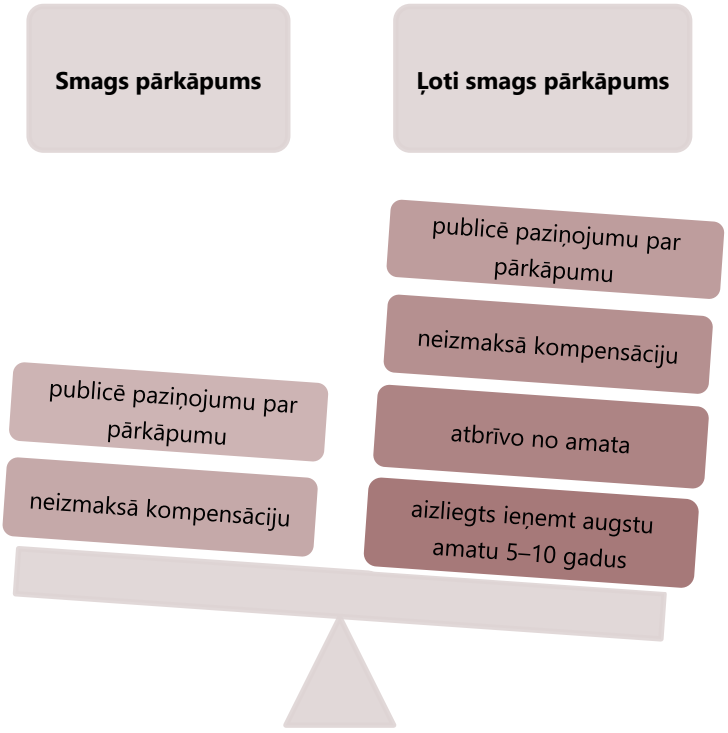
Pēc tam kad valsts pārvaldes iestāde ir atlīdzinājusi cietušajam zaudējumus, kurus nodarījis tās nodarbinātais, iestādei ir tiesības pieprasīt atlīdzināto summu no vainīgā nodarbinātā. Valsts pārvaldē nodarbinātais ir atbildīgs par zaudējumiem, kas radušies viņa kļūdas vai nolaidības dēļ, pildot amata pienākumus. Zaudējumi jāatlīdzina tādā apmērā, kāds tiek uzskatīts par saprātīgu, ņemot vērā zaudējumu apmēru, darbības būtību, zaudējumu nodarījušās personas amatu, cietušā vajadzības, kā arī citus apstākļus. Ja valsts pārvaldē nodarbinātā vaina izpaužas vienīgi kā neliela nolaidība, atlīdzība nav jāmaksā. Savukārt, **ja zaudējumi nodarīti tīši, tie jāatlīdzina pilnā apmērā**, izņemot gadījumus, kad īpašu iemeslu dēļ tiek atzīts, ka atlīdzība samazinātā apmērā uzskatāma par saprātīgu (4. n. 1.–2. p.).

Ja cietusī persona ir daļēji veicinājusi zaudējumu rašanos vai to cēlonis ir arī kāds cits faktors, kas nav saistīts ar darbību, kuras dēļ zaudējumi nodarīti, zaudējumu atlīdzības apmērs var tikt atbilstoši koriģēts. Kad zaudējumus nodara divas vai vairākas personas vai arī tām kopīgi jāatlīdzina tie paši zaudējumi, šīs personas ir solidāri atbildīgas. Zaudējumu atlīdzības summu var sadalīt starp atbildīgajām personām, ņemot vērā katras personas vainas pakāpi, labumu, ko varēja gūt no nodarītajiem zaudējumiem, kā arī citus apstākļus (6. n.).

Spānijā valsts pārvaldē nodarbināto mantiskā atbildība tiek regulēta vairākos normatīvajos aktos. Likumā Nr. 19/2013 "Par pārskatāmību, piekļuvi publiskai informācijai un labu pārvaldību" ir noteikts – **ja valsts pārvaldē nodarbinātais** (*el responsable público*) **ir izdarījis smagu vai ļoti smagu pārkāpumu, piemēro vienu no šādiem sodiem**:

- paziņojumu par pārkāpumu un tā publicēšanu Spānijas Oficiālajā Vēstnesī vai attiecīgā oficiālajā izdevumā;
- **atteikumu izmaksāt kompensāciju**, ja tās izmaksa citkārt ir paredzēta gadījumos, kad persona atstāj amatu (30. p. 1.–3. d.) (3. attēls):

3. attēls. **Sodi par smagu un ļoti smagu pārkāpumu**
Avots: *Gobierno de Espana*, 2013 (30. p.)

Saskaņā ar likumā noteikto **smagi pārkāpumi** ir, piemēram, šādi:

- amata pilnvaru ļaunprātīga izmantošana;
- konfidencialitātes pienākuma pārkāpšana attiecībā uz informāciju, kas iegūta, pildot amatu, ja tas nodara kaitējumu valsts pārvaldei vai tiek izmantots personīgā labuma gūšanai (29. p.).

Savukārt **ļoti smagi pārkāpumi** ir, piemēram, šādi:

- jebkāda rīcība, kas rada diskrimināciju, pamatojoties uz rasi, etnisko izcelsmi, reliģiju vai pārliecību, invaliditāti, vecumu, dzimumu, seksuālo orientāciju, valodu, uzskatiem, izcelsmi, dzīvesvietu vai jebkuru citu personisku vai sociālu pazīmi;
- acīmredzami prettiesisku lēmumu pieņemšana, kas rada būtisku kaitējumu valsts pārvaldei vai sabiedrībai;
- dokumentācijas vai informācijas publiskošana vai neatbilstoša izmantošana, ja šī dokumentācija vai informācija kļuvusi pieejama, pildot amatu;
- nolaidīga rīcība attiecībā uz neizpaužamu informāciju, kuras dēļ šī informācija kļuvusi publiska;
- acīmredzama nespēja pildīt amata pienākumus;
- amata izmantošana nepamatotu priekšrocību iegūšanai sev vai citai personai;
- šķēršļu radīšana sabiedrības brīvību vai arodbiedrību tiesību īstenošanai;
- darbības, kas ierobežo tiesības uz streiku, tostarp jebkādi mēģinājumi kavēt šo tiesību brīvu īstenošanu (29. p.).

Par ļoti smaga pārkāpuma izdarīšanu persona tiek atbrīvota no amata, un tā nav tiesīga ieņemt augstu amatu vai līdzvērtīgu amatu piecu līdz 10 gadu laikā. Šāds soda mērs tiek noteikts, ņemot vērā vairākus kritērijus:

- ✓ nodomu, ar kādu pārkāpums izdarīts, tā atkārtošanos;

- ✓ ja gada laikā ir izdarīts vairāk nekā viens tāda paša veida pārkāpums un tas ir konstatēts ar galīgu nolēmumu (131. p. 3. d.);
- ✓ pārkāpuma būtību un apmēru;
- ✓ radītā apdraudējuma vai nodarītā kaitējuma smagumu;
- ✓ pārkāpuma – darbību vai bezdarbības – rezultātā gūtos ienākumus;
- ✓ pārkāpuma nelabvēlīgās sekas Valsts kasei;
- ✓ apstākli, ka pārkāpums novērsts pēc paša vainīgā iniciatīvas;
- ✓ nodarītā kaitējuma vai zaudējumu atlīdzināšanu.

Nosakot soda mēru par jebkāda veida pārkāpumiem, tiek ņemti vērā iepriekš minētie kritēriji, novērtēta rīcības ietekme un kaitējums sabiedrības interesēm un prettiesiska naudas līdzekļu iegūšana par neatbilstošu publisku rīcību (30. p. 4.–5. d.).

Savukārt, **ja valsts pārvaldē nodarbinātais ir pieļāvis smagus pārkāpumus budžeta pārvaldībā, šādai personai ir noteikts pienākums**:

- **atmaksāt visas nepamatoti saņemtās vai izmaksātās summas**;
- **atlīdzināt Valsts kasei nodarītos zaudējumus** atbilstoši likuma Nr. 47/2003 "Par vispārējo budžetu" 176. pantā noteiktajam (28. p., 30. p. 8. d.).

Ja pārkāpumi varētu būt uzskatāmi par noziedzīgiem nodarījumiem, attiecīgā iestāde par to informē valsts ģenerālprokuroru un atturas no turpmākām darbībām, kamēr tiesa nav pieņēmusi lēmumu par kriminālprocesa izbeigšanu. Savukārt, ja pārkāpums tiek klasificēts kā administratīvais pārkāpums, par to tiek uzsākts administratīvā pārkāpuma process (30. p. 6.–7. d.).

Administratīvā pārkāpuma process tiek uzsākts, kompetentajai iestādei pieņemot attiecīgu lēmumu vai nu pēc pašas iestādes iniciatīvas, vai pēc augstākas instances rīkojuma, citu iestāžu pamatota lūguma vai ņemot vērā iedzīvotāju sūdzības. Vienlaikus par pārkāpumu ir tiesības informēt arī Revīzijas palātu (augstāko valsts un publiskā sektora finanšu un saimnieciskās darbības uzraudzības institūciju (1. p.)), ja ir lietderīgi sākt atbilstošu procedūru par Revīzijas palātas kompetencē esošiem pārkāpumiem. Administratīvā pārkāpuma procesā pieņemto lēmumu var pārsūdzēt administratīvajā tiesā (31. p.).

Smagiem pārkāpumiem noilguma termiņš ir trīs gadi, savukārt ļoti smagiem pārkāpumiem – pieci gadi (32. p.).

Jāuzsver, ka likumā Nr. 47/2003 "Par vispārējo budžetu" ir noteikts vispārīgs princips, ka **iestādēm un dažādās valsts pārvaldes iestādēs nodarbinātajiem, kuri ar nolūku vai rupjas neuzmanības dēļ pieņem lēmumus vai veic darbības, pārkāpjot šā likuma noteikumus, ir pienākums atlīdzināt nodarītos zaudējumus Valsts kasei vai attiecīgajai iestādei.** Šī atbildība ir spēkā neatkarīgi no iespējamās kriminālatbildības vai disciplinārās atbildības, kas varētu tikt piemērota vienlaikus (176. p.).

Mantiska atbildība var iestāties, piemēram, tādu pārkāpumu dēļ kā valsts līdzekļu piesavināšanās vai izšķērdēšana līdzekļu pārvaldīšanas procesā, Valsts kases resursu un citu tiesību pārvaldīšana, neievērojot noteikumus (177. p.).

Valsts pārvaldē nodarbinātajiem ir noteikta šāda atbildība:

- **ja prettiesiska rīcība veikta vai prettiesisks lēmums pieņemts ar nolūku, persona ir pilnībā atbildīga par visiem radītajiem zaudējumiem un nodarīto kaitējumu.** Ja pārkāpumā iesaistītas vairākas personas, tās atbild solidāri;
- **pārkāpumu izdarot aiz rupjas neuzmanības, atbildība attiecas tikai uz tiem zaudējumiem, kas ir prettiesiskas rīcības vai lēmuma neizbēgamas sekas.** Šādā gadījumā iestādes vadībai vispirms ir jāvēršas pret valsts pārvaldē nodarbinātajiem, lai atgūtu nepamatoti saņemtos līdzekļus (178. p.).

Par valsts līdzekļu piesavināšanos vai izšķērdēšanu, tos pārvaldot, atbildība tiek noteikta pēc Revīzijas palātas ierosinājuma, piemērojot atbilstošu atlīdzināšanas procedūru.

Savukārt citu pārkāpumu gadījumos atbildība lielākoties tiek panākta administratīvā pārkāpuma lietā, kas ierosināta pret konkrēto valsts pārvaldē nodarbināto personu. Lēmumu par lietas ierosināšanu, izmeklētāja iecelšanu un lietas izskatīšanu pieņem valdība vai finanšu ministrs. Pabeidzot izmeklēšanas procedūru, tiek pieņemts lēmums par Valsts kasei vai attiecīgās iestādes mantai un tiesībām nodarītajiem zaudējumiem vai kaitējumu un atbildīgajām personām tiek noteikts pienākums atlīdzināt zaudējumus vai kaitējumu noteiktajā apmērā un termiņā. Lēmumu var pārsūdzēt Revīzijas palātā divu mēnešu laikā no tā paziņošanas dienas (180. p.).

Spānijas Krimināllikumā (spēkā no 1996. gada) **ir ietverta atsevišķa sadaļa par noziedzīgiem nodarījumiem pret valsts pārvaldi**, kurā paredzēti dažādi sodu veidi atkarībā no nodarījuma smaguma. Šajā regulējumā **paredzēta arī**

naudas soda piemērošana. Krimināllikuma izpratnē valsts amatpersona (*funcionario público*) ir persona, kas saskaņā ar likumu vai kompetentai iestādei to ievēlot vai ieceļot amatā, piedalās valsts funkciju īstenošanā.

Krimināllikumā, piemēram, ir noteikts:

- valsts amatpersonai, kura, pildot amata pienākumus, apzināti ierosina, ieceļ amatā vai piešķir kādai personai tiesības ieņemt amatu valsts pārvaldē, apzinoties, ka šī persona neatbilst likumā noteiktajām prasībām, piemērojams **naudas sods no trim līdz astoņiem mēnešiem**[3], kā arī atstādināšana no amata valsts pārvaldē uz laiku no viena gada līdz trim gadiem. Tāds pats sods piemērojams arī personai, kas piekrīt šādai rīcībai, apzinoties, ka amatam izraudzītais neatbilst likuma prasībām (405. p.; grozīts 2015. gadā.; 406. p.);
- valsts amatpersona, kura apzināti atsakās izpildīt tiesas nolēmumu, augstākas iestādes lēmumu vai rīkojumu, var tikt sodīta ar **naudas sodu no trim līdz 12 mēnešiem**, kā arī ar aizliegumu ieņemt amatu valsts pārvaldē uz laiku no sešiem mēnešiem līdz diviem gadiem. Tomēr krimināltatbildība neiestājas, ja attiecīgais rīkojums ir acīmredzami un nepārprotami prettiesisks (410. p.);
- valsts amatpersona, kura nesniedz pienācīgu palīdzību valsts iestādei pēc tās pieprasījuma, tiek sodīta ar **naudas sodu no trim līdz 12 mēnešiem**, kā arī tiek atstādināta no amata valsts pārvaldē uz laiku no sešiem mēnešiem līdz diviem gadiem;
- valsts amatpersona, kura atsakās sniegt palīdzību, kuru tai pienākas nodrošināt atbilstoši amata pienākumiem pēc privātpersonas lūguma, tiek sodīta, ja palīdzība lūgta šādos gadījumos:
  - lai novērstu noziegumu pret cilvēka dzīvību, amatpersonai tiek piemērots **naudas sods no 18 līdz 24 mēnešiem**, kā arī aizliegums ieņemt amatu valsts pārvaldē uz laiku no trim līdz sešiem gadiem,
  - ja izdarīts noziegums pret personas integritāti, dzimumneaizskaramību, veselību vai brīvību, valsts amatpersona tiek sodīta ar **naudas sodu no 12 līdz 18 mēnešiem**, kā arī tiek atstādināta no amata valsts pārvaldē uz laiku no viena līdz trim gadiem,
  - ja palīdzības lūguma mērķis ir novērst citu noziegumu vai pārkāpumu un amatpersona, kurai ir pienākums šādu palīdzību sniegt, to nedara, tā tiek sodīta ar **naudas sodu no trim līdz 12 mēnešiem** un tiek atstādināta no amata valsts pārvaldē uz laiku no sešiem mēnešiem līdz diviem gadiem (412. p.);
- valsts amatpersona, kura apzināti un bez pienācīgas atļaujas piekļūst vai ļauj citām personām piekļūt slepeniem dokumentiem, kuru glabāšana tai uzticēta atbilstoši amata pienākumiem, tiek sodīta ar **naudas sodu no sešiem līdz 12 mēnešiem** un ar aizliegumu ieņemt amatu valsts pārvaldē uz laiku no viena līdz trim gadiem (415. p.);
- valsts amatpersona, kura tieši vai netieši pieprasa nepamatotas nodevas, tarifus vai maksājumus, kas pārsniedz likumā noteikto apmēru, ir sodāma ar **naudas sodu no sešiem līdz 24 mēnešiem** un atstādināma no amata valsts pārvaldē uz laiku no sešiem mēnešiem līdz četriem gadiem (437. p.).

Par noziedzīgiem nodarījumiem pret valsts pārvaldi tiek piemērots ne vien naudas sods, bet arī brīvības atņemšana, piemēram:

- valsts amatpersona, kura apzināti pilnībā vai daļēji iznīcina, padara nederīgus vai slēpj dokumentus, kuru glabāšana tai uzticēta amata pienākumu pildīšanas laikā, tiek sodīta ar brīvības atņemšanu uz laiku no viena līdz četriem gadiem, ar **naudas sodu no septiņiem līdz 24 mēnešiem**, kā arī ar aizliegumu ieņemt amatu valsts pārvaldē uz laiku no trim līdz sešiem gadiem (413. p.);
- valsts amatpersona, kura izpaužot ierobežotas pieejamības informāciju, kas tai kļuvusi zināma amata pienākumu pildīšanas laikā, tiek sodīta ar **naudas sodu no 12 līdz 18 mēnešiem**, kā arī ar aizliegumu ieņemt amatu valsts pārvaldē no viena līdz trim gadiem. Ja šādas neizpaužamas informācijas atklāšana nodara būtisku kaitējumu sabiedrības interesēm vai trešajām personām, tiek piemērota brīvības atņemšana uz laiku no viena līdz trim gadiem un aizliegums ieņemt amatu valsts pārvaldē uz laiku no trim līdz pieciem gadiem (417. p.);
- valsts amatpersona, kura savā vai trešās personas labā, pati vai ar starpnieka palīdzību saņem vai pieprasa jebkādu dāvanu, pakalpojumu vai atlīdzību vai pieņem šāda labuma piedāvājumu nolūkā veikt darbību, kas ir pretrunā ar amata pienākumiem, vai neveikt vai nepamatoti atlikt tādu darbību, kas tai būtu jāveic, tiek sodīta

[3] Spānijas Krimināllikumā naudas sods tiek piemērots, izmantojot dienas naudas soda sistēmu. Šajā sistēmā soda ilgums var svārstīties no 10 dienām līdz diviem gadiem, savukārt vienas dienas naudas soda apmērs var būt robežās no diviem līdz 400 *euro*. Aprēķina kārtība paredz, ka viens mēnesis tiek uzskatīts par 30 dienām, bet viens gads – par 360 dienām. Naudas soda apmērs tiek noteikts, ņemot vērā nodarītā kaitējuma apmēru, noziedzīgā nodarījuma priekšmeta vērtību vai no tā gūto labumu, kā arī likumpārkāpēja finansiālo stāvokli (50.–53. p.; vairākkārt grozīti).

ar brīvības atņemšanu uz laiku no trim līdz sešiem gadiem, **naudas sodu no 12 līdz 24 mēnešiem** un aizliegumu ieņemt amatu valsts pārvaldē, kā arī aizliegumu īstenot pasīvās vēlēšanu tiesības uz laiku no deviņiem līdz 12 gadiem (419. p.). **Pasīvo vēlēšanu tiesību īstenošanas aizliegums** notiesātajai personai atņem tiesības soda izciešanas laikā tikt ievēlētai valsts amatā (44. p.);

- valsts amatpersona, kura, izmantojot amata pilnvaras vai jebkādas citas situācijas, kas izriet no personiskajām vai hierarhiskajām attiecībām ar citu amatpersonu vai iestādi, ietekmē šo amatpersonu vai iestādi, lai panāktu lēmumu, kas tieši vai netieši var nodrošināt ekonomisku labumu sev vai trešajai personai, tiek sodīta ar brīvības atņemšanu uz laiku no sešiem mēnešiem līdz diviem gadiem, **naudas sodu līdz divkāršam pieprasītā vai iegūtā labuma apmēram**, kā arī aizliegumu ieņemt amatu valsts pārvaldē un īstenot pasīvās vēlēšanu tiesības uz laiku no pieciem līdz deviņiem gadiem (428. p.; jaunākie grozījumi 2015. gadā);
- valsts amatpersona, kura peļņas gūšanas nolūkā piesavinās vai ļauj trešajai personai piesavināties valsts īpašumu, kas atbilstoši amata pienākumiem atrodas tās pārziņā, tiek sodīta ar brīvības atņemšanu no viena līdz diviem gadiem, **naudas sodu no trim mēnešiem un vienas dienas līdz 12 mēnešiem**, kā arī aizliegumu ieņemt amatu valsts pārvaldē un īstenot pasīvās vēlēšanu tiesības uz laiku no viena līdz pieciem gadiem, ja nodarītais kaitējums vai valsts mantas vērtība nepārsniedz 4000 *euro* (432. p.; jaunākie grozījumi 2022. gadā);
- valsts amatpersona, kura izmanto tās pārziņā esošo valsts mantu citiem sabiedriskiem mērķiem, nevis tiem, kam tā paredzēta, un tādējādi nodara būtisku kaitējumu iestādei, kam manta bija paredzēta, tiek sodīta ar brīvības atņemšanu uz laiku no viena līdz četriem gadiem un aizliegumu ieņemt amatu valsts pārvaldē uz laiku no diviem līdz sešiem gadiem. Ja šāda rīcība nerada būtisku kaitējumu valsts iestādei, amatpersonai piemēro **naudas sodu no trim mēnešiem līdz 12 mēnešiem** un aizliegumu ieņemt amatu valsts pārvaldē uz laiku no viena līdz trim gadiem (433. p.; jaunākie grozījumi 2022. gadā);
- valsts amatpersona, kura, pildot amata pienākumus vai piecu gadu laikā pēc amata atstāšanas, ir palielinājusi savus finanšu līdzekļus vai dzēsusi savas saistības vairāk nekā 250 000 *euro* apmērā un atsakās izpildīt kompetento iestāžu prasības par šo līdzekļu izcelsmes pārbaudi, tiek sodīta ar brīvības atņemšanu uz laiku no sešiem mēnešiem līdz trim gadiem, **naudas sodu līdz trīskāršam iegūtā labuma apmēram**, kā arī aizliegumu ieņemt amatu valsts pārvaldē un īstenot pasīvās vēlēšanu tiesības uz laiku no diviem līdz septiņiem gadiem (438 bis. p.; grozīts 2022. gadā);
- valsts amatpersona, kurai atbilstoši amata pienākumiem ir jāpiedalās kādā darījumā vai darbībā un kura izmanto šo stāvokli, lai tieši vai ar starpnieka palīdzību panāktu vai atvieglotu jebkāda veida personisku līdzdalību attiecīgajā darījumā vai darbībā, tiek sodīta ar brīvības atņemšanu uz laiku no sešiem mēnešiem līdz diviem gadiem, **naudas sodu no 12 līdz 24 mēnešiem**, kā arī aizliegumu ieņemt amatu valsts pārvaldē un īstenot pasīvās vēlēšanu tiesības uz laiku no diviem līdz septiņiem gadiem (439. p.; jaunākie grozījumi 2015. gadā);
- valsts amatpersona, kura izmanto amata pienākumu izpildes laikā iegūtu konfidenciālu informāciju, lai gūtu ekonomisku labumu sev vai trešajai personai, tiek sodīta ar **naudas sodu līdz trīskāršam pieprasītā vai veicinātā labuma apmēram**, kā arī aizliegumu ieņemt amatu valsts pārvaldē un īstenot pasīvās vēlēšanu tiesības uz laiku no diviem līdz četriem gadiem. Savukārt, ja, šādi rīkojoties, valsts amatpersona faktiski iegūst ekonomisku labumu, tai piemēro brīvības atņemšanu uz laiku no viena līdz trim gadiem, **naudas sodu līdz seškāršai iegūtā labuma vērtībai**, kā arī aizliegumu ieņemt amatu valsts pārvaldē un īstenot pasīvās vēlēšanu tiesības uz laiku no četriem līdz sešiem gadiem. Ja šāda rīcība nodara būtisku kaitējumu sabiedrības interesēm vai trešajai personai, valsts amatpersona tiek sodīta ar brīvības atņemšanu uz laiku no viena līdz sešiem gadiem, kā arī aizliegumu ieņemt amatu valsts pārvaldē un īstenot pasīvās vēlēšanu tiesības uz laiku no deviņiem līdz 12 gadiem (442. p.; grozīts 2015. gadā).

Ungārijā Likumā par valsts pārvaldē nodarbinātajiem (spēkā no 2011. gada) ir noteikts, ka valsts pārvaldē nodarbinātajam ir pienākums atlīdzināt zaudējumus, kas radušies, viņam pārkāpjot amata pienākumus. Lai atbildība iestātos, iestādei ir jāpierāda šāda pārkāpuma esība, zaudējumu rašanās, to apmērs, kā arī cēloņsakarība starp rīcību un radītajām sekām. **Atlīdzības apmērs par nodarītajiem zaudējumiem nedrīkst pārsniegt četrkāršu valsts pārvaldē nodarbinātā mēnešalgas apmēru.** Izņemot gadījumus, kad zaudējumi nodarīti tīši vai rupjas neuzmanības dēļ, zaudējumu atlīdzināšana notiek pilnā apmērā. Savukārt zaudējumi nav jāatlīdzina, ja:

- tos rašanās brīdī nebija iespējams paredzēt;

- to rašanos sekmējusi iestādes vainojama rīcība;
- tie radušies tādēļ, ka iestāde nav izpildījusi savu pienākumu tos mazināt (160. p.).

Ja zaudējumus kopīgi nodarījušas vairākas personas, tās atlīdzina zaudējumus proporcionāli savai vainai vai – ja to nav iespējams noteikt – **proporcionāli līdzdalībai nodarījumā. Ja vainas vai līdzdalības apmēru nav iespējams noteikt, vainīgās personas atbild vienlīdzīgi.** Savukārt, **ja zaudējumi nodarīti tīši, piemērojama solidāra atbildība** (163. p.).

Vācijas Civillikumā (spēkā no 1900. gada) noteikts: ja ierēdnis (*ein Beamter*) tīši vai neuzmanības dēļ pārkāpj tam uzticētos amata pienākumus attiecībā uz trešo personu, viņam ir pienākums atlīdzināt cietušajam tā dēļ radušos zaudējumus. Ja ierēdnis ir vainojams tikai neuzmanības dēļ, viņu var saukt pie atbildības tikai gadījumā, kad cietusī persona nevar saņemt zaudējumu atlīdzību citādā veidā (839. p. 1. d.).

Saskaņā ar Vācijas Pamatlikumu (spēkā no 1949. gada), ja persona, pildot tai uzticētus amata pienākumus, tos pārkāpj pret trešo personu, **atbildība par šāda pārkāpuma dēļ nodarītajiem zaudējumiem galvenokārt gulstas uz valsti vai attiecīgo valsts iestādi, kur šī persona ir nodarbināta. Tādēļ cietušajai personai nav tiesību celt prasību tieši pret vainīgo personu, bet gan jāvēršas ar zaudējumu atlīdzības prasību pret attiecīgo valsts iestādi.** Savukārt gadījumos, kad zaudējumi radušies personas tīša pārkāpuma vai rupjas neuzmanības dēļ, valstij ir tiesības celt regresa prasību pret šo personu (34. p.).

Federālajā civildienesta likumā (spēkā no 2009. gada) noteikts, ka **ierēdņi, kuri tīši vai rupjas neuzmanības dēļ pārkāpuši viņiem uzticētos amata pienākumus, ir atbildīgi par zaudējumiem, kas nodarīti iestādei, kuras uzdevumus viņi pildījuši. Ja zaudējumus ir nodarījuši vairāki ierēdņi kopā, viņi atbild solidāri** (75. p. 1. d.). Līdzīga tiesību norma ir iekļauta arī likumā, kurā noteikts ierēdņu statuss federālajās zemēs (48. p.).

Persona rīkojas tīši, ja tā apzināti un ar nolūku veic darbību, pārkāpjot amata pienākumus, un to apzinās. Savukārt rupja neuzmanība ir pieļauta situācijā, kad persona būtiski neievēro nepieciešamo rūpību, proti, ja tā nav ievērojusi to, kas konkrētajā situācijā būtu bijis acīmredzams ikvienam. Praksē tīši nodarīts kaitējums darba devējam notiek visai reti. Lielākoties jāizvērtē, vai konkrētā personas rīcība, kuras dēļ radušies zaudējumi, uzskatāma par vieglu neuzmanību, vai arī tā ir vērtējama kā rupja neuzmanība. Apsūdzība par rupju neuzmanību tiek uzskatīta par pamatotu tad, ja nodarbinātais, izvērtējot visus apstākļus, ir pārkāpis rūpības pienākumu īpaši smagā un subjektīvi neattaisnojamā veidā, būtiski pārsniedzot ierasto rūpības līmeni. Ja nodarbinātais amata pienākumus ir pārkāpis rupjas neuzmanības dēļ, viņam ir pienākums atlīdzināt darba devējam visus šādas rīcības dēļ radušos zaudējumus.

Zviedrijā Likums par zaudējumu atlīdzināšanu (spēkā no 1972. gada) paredz, ka valstij vai pašvaldībai ir pienākums atlīdzināt personisku kaitējumu, mantiskus zaudējumus vai finansiālus zaudējumus, kas radušies kļūdas vai nolaidības dēļ, īstenojot valsts vai pašvaldības kompetencē esošās publiskās pilnvaras (3. n. 2. p.). Savukārt nodarbināto individuālā atbildība par nodarītajiem zaudējumiem, pildot amata pienākumus, ir ierobežota. Nodarbinātais ir atbildīgs par zaudējumiem tikai tādā mērā, kādā pastāv īpaši iemesli, ņemot vērā darbības būtību, nodarbinātā amatu, cietušās personas intereses un citus apstākļus (4. n. 1. p.).

Atbilstoši Likumam par nodarbinātību valsts pārvaldē (spēkā no 1994. gada) tam nodarbinātajam, kurš tīši vai nolaidības dēļ nav pildījis darba pienākumus, var tikt piemērots disciplinārsods par izdarīto pārkāpumu. Disciplinārsodi ir brīdinājums un algas ieturējums. Nodarbinātajam nevar piemērot vairākus disciplinārsodus vienlaikus. Ieturējumu no algas var veikt ne ilgāk kā 30 dienas, ieturot ne vairāk kā 25 procentus no nodarbinātā dienas algas (14.–15. p.).

Lietpratēji atzīst, ka atbildība par nolaidību ir vērtējama kā efektīvs valsts pārvaldes iestāžu darbības uzraudzības mehānisms, jo tā ļauj atklāt ne tikai atsevišķu valsts pārvaldē nodarbināto nolaidību, bet arī sistēmiskus trūkumus valsts pārvaldes iestāžu darba organizācijā un pārvaldības struktūrā.

Lietpratēji analīzē uzsver arī to, ka sabiedrībai ir svarīgi, lai tā varētu uzticēties valsts pārvaldei un, piemēram, saņemt atlīdzību par zaudējumiem, ko nodarījuši valsts pārvaldē nodarbinātie, pildot amata pienākumus. Tāpat atzīts, ka amatpersonu individuāla atbildība ne vienmēr ir priekšnoteikums tam, lai tiktu stiprināta sabiedrības uzticība valsts pārvaldei. Taču, lai nodrošinātu tiesiskumu un novērstu prettiesisku rīcību, amatpersonu un citu valsts pārvaldē nodarbināto darbība ir jāpakļauj kontrolei. Tiek uzsvērts, ka krimināltatbildībai joprojām ir nozīmīga loma, jo īpaši sabiedrības uzticēšanās kontekstā.

Krimināllikumā (spēkā no 1989. gada) ir noteikta valsts pārvaldē nodarbināto krimināltatbildība, piemēram:

- nodarbinātais, kas pieņem apsolīto vai pieprasa nepienācīgu labumu par darba vai uzdevuma veikšanu, sodāms **ar naudas sodu vai** brīvības atņemšanu uz laiku līdz diviem gadiem. Tāpat sodāma persona, kura pieņem, apstiprina apsolīto vai pieprasa priekšrocības citai personai, nevis sev (10. n. 5a. p.);
- persona, kas, pildot amata pienākumus, ar darbību vai bezdarbību tīši vai nolaidības dēļ pārkāpj dienesta prasības, tiek sodīta **ar naudas sodu vai** brīvības atņemšanu uz laiku līdz diviem gadiem. Atbildība netiek piemērota, ja nodarījums tiek atzīts par nenozīmīgu. Ja pārkāpums izdarīts tīši un ir uzskatāms par smagu, persona tiek sodīta ar brīvības atņemšanu uz laiku no sešiem mēnešiem līdz sešiem gadiem. Novērtējot pārkāpuma smagumu, īpaša uzmanība tiek pievērsta tam, vai persona ir ļaunprātīgi izmantojusi dienesta stāvokli, kā arī tam, vai nodarījums radījis būtisku kaitējumu vai ievērojamas nepamatotas priekšrocības indivīdam vai sabiedrībai (20.n. 1. p.);
- persona, kas izpauž neizpaužamu informāciju, kuru tai ir pienākums glabāt noslēpumā saskaņā ar normatīvajiem aktiem, tiek sodīta **ar naudas sodu vai** brīvības atņemšanu uz laiku līdz diviem gadiem (20. n. 3. p.).

Turpmāk tabulā ir apkopota informācija no tiem apskatā aplūkotajiem normatīvajiem aktiem, kuros ir ne vien paredzēta valsts pārvaldē nodarbināto mantiskā atbildība, bet arī noteikts mantiskā soda lielākais piemērojamais apmērs (1. tabula).

1. tabula

Valsts pārvaldē nodarbināto mantiskā atbildība

Valsts	Normatīvais akts	Uz ko attiecas normatīvais akts	Mantiskā soda lielākais apmērs
Austrija	Krimināllikums	Amatpersonas	Naudas sods līdz 720 dienas likmēm
Bulgārija	Krimināllikums	Amatpersonas	Naudas sods līdz 2557 *euro*
Grieķija	Krimināllikums	Valsts pārvaldē nodarbinātie	Līdz 1000 dienas naudas vienībām
Igaunija	Valsts civildienesta likums	Ierēdņi	Līdz sešu mēnešu darba algām
Kipra	Valsts dienesta likums	Valsts pārvaldē nodarbinātie	Līdz triju mēnešu vidējai izpeļņai
	Likums par amatpersonu un valsts pārvaldē nodarbināto nelikumīgu mantisko labumu iegūšanu	Amatpersonas un valsts pārvaldē nodarbinātie	Naudas sods līdz 42 747 *euro*
	Krimināllikums	Valsts pārvaldē nodarbinātie	Naudas sods līdz 100 000 *euro*
Lietuva	Lietuvas Republikas valsts dienesta likums	Valsts pārvaldē nodarbinātie	Līdz sešu mēnešu darba algām; Vadītājiem – līdz deviņu mēnešu darba algām
Polija	Likums par valsts amatpersonu mantisko atbildību par rupjiem likuma pārkāpumiem	Valsts amatpersonas	Līdz 12 mēnešu darba algām

Valsts	Normatīvais akts	Uz ko attiecas normatīvais akts	Mantiskā soda lielākais apmērs
Slovākija	Likums par valsts dienestu	Valsts pārvaldē nodarbinātie	Līdz četru mēnešu darba algām
Spānija	Likums par pārskatāmību, piekluvi publiskai informācijai un labu pārvaldību	Valsts pārvaldē nodarbinātie	Par smagiem pārkāpumiem budžeta pārvaldībā jāatmaksā visas nepamatoti saņemtās vai samaksātās summas vai jāatlīdzina Valsts kasei nodarītie zaudējumi
	Krimināllikums	Valsts amatpersonas	Naudas sods līdz 24 mēnešiem; naudas sods līdz seškāršai iegūtā labuma vērtībai
Ungārija	Likums par valsts pārvaldē nodarbinātajiem	Valsts pārvaldē nodarbinātie	Līdz četru mēnešu darba algām

2. Valsts pārvaldē nodarbināto atbildība un sabiedrības uzticēšanās valsts pārvaldei

Vairākos pētījumos iegūts apstiprinājums tam, ka **naudas soda apmēra palielināšana ir efektīvs līdzeklis neētiskas rīcības mazināšanai.** No vienas puses, personai izvērtējot, vai pārkāpt ētikas normas, svarīgs kritērijs ir iespējamais sods un tā apmērs. Jo lielāks naudas sods, jo lielāka iespējamība, ka persona atteiksies no prettiesiskas rīcības. Turklāt vairākumā gadījumu stingrāki naudas sodi šķiet daudz efektīvāki atturēšanas līdzekļi nekā iespēja tikt atklātam prettiesiska nodarījuma izdarīšanā. Lai tas efektīvi darbotos, **sodiem esot jābūt pietiekami stingriem un to piemērošanā jāievēro konsekvence** – tikai tā iespējams mainīt indivīdu un grupu motivāciju un atturēt no pārkāpumiem. Lietpratēji norāda, ka personu un to institūciju, kas īsteno valsts varu, saukšana pie atbildības dažādos veidos ir saistīta ar labas pārvaldības, demokrātijas, leģitimitātes un tiesiskuma idejām. No indivīda skatpunkta, vērtējot dažādus atbildības instrumentus, amatpersonu saukšana pie krimināltatbildības esot uzlūkojama kā iedarbīgākais līdzeklis. Piemēram, Zviedrijā izpildvaras līmenī šobrīd aktuāls ir uzskats, ka plašāks amatpersonu atbildības regulējums varētu veicināt sabiedrības uzticēšanos publiskajam sektoram.

No otras puses, piemēram, Ekonomiskās sadarbības un attīstības organizācijas (*OECD*) lietpratēji norāda: **lai pārskatāmības, kā arī godprātības un ētikas principi patiesi darbotos, ne vienmēr nepieciešamas stingras sankcijas.** Kā paraugpraksi ar alternatīviem risinājumiem šajā ziņā *OECD* izceļ, piemēram, Igaunijas apņemšanos informāciju par augsta līmeņa amatpersonu un lobētāju tikšanās reizēm regulāri – reizi ceturksnī – darīt zināmu sabiedrībai, to publicējot speciāli paredzētā informācijas panelī.

Cita pētījuma rezultāti savukārt liecina, ka ar **vienu atsevišķu līdzekli cīnīties pret neētisku vai prettiesisku rīcību nevar – jāīsteno vairāki pasākumi vienlaikus.** Novērots, ka kontroles un atturēšanas mehānismu kopums (piemēram, biežāka uzraudzība, lielāka iespējamība atklāt pārkāpumu un ievērojams soda apmērs) ir efektīvāks valsts pārvaldē nodarbināto pārkāpumu ierobežošanā nekā tikai organizatoriskās vai kultūras iniciatīvas (piemēram, ētikas kodeksi, lielāka informācijas pārskatāmības nodrošināšana, personāla rotācija vai valsts dienesta decentralizācija).

Mēģinājumos cēloņsakarību izpratnē sasaistīt normatīvo regulējumu attiecībā uz valsts pārvaldē nodarbināto mantisko atbildību par prettiesiskiem pārkāpumiem, no vienas puses, un sabiedrības uzticēšanos valsts pārvaldei, no otras puses, rodas vairāki metodoloģiskie izaicinājumi. Starp tādiem jāmin, piemēram, datu trūkums un nepietiekama informācija par normatīvo aktu īstenošanu. Tāpat jāņem vērā laika dinamika – regulējuma ietekme uz uzticēšanās rādītājiem var būt konstatējama tikai pēc zināma laika (turklāt dažādu apstākļu dēļ šis laika nogrieznis dažādās valstīs var būt atšķirīgs). Tādējādi īstermiņa dati var nesniegt pilnīgu ainu. Normatīvie akti, kuros noteikti valsts pārvaldē nodarbināto mantiskās atbildības jautājumi, ir pieņemti dažādos laikos. Turklāt nereti regulējums ir spēkā jau gadu desmitiem, kas savukārt apgrūtina piekļuvi tā laika datiem par sabiedrības uzticēšanās rādītājiem valsts pārvaldei.

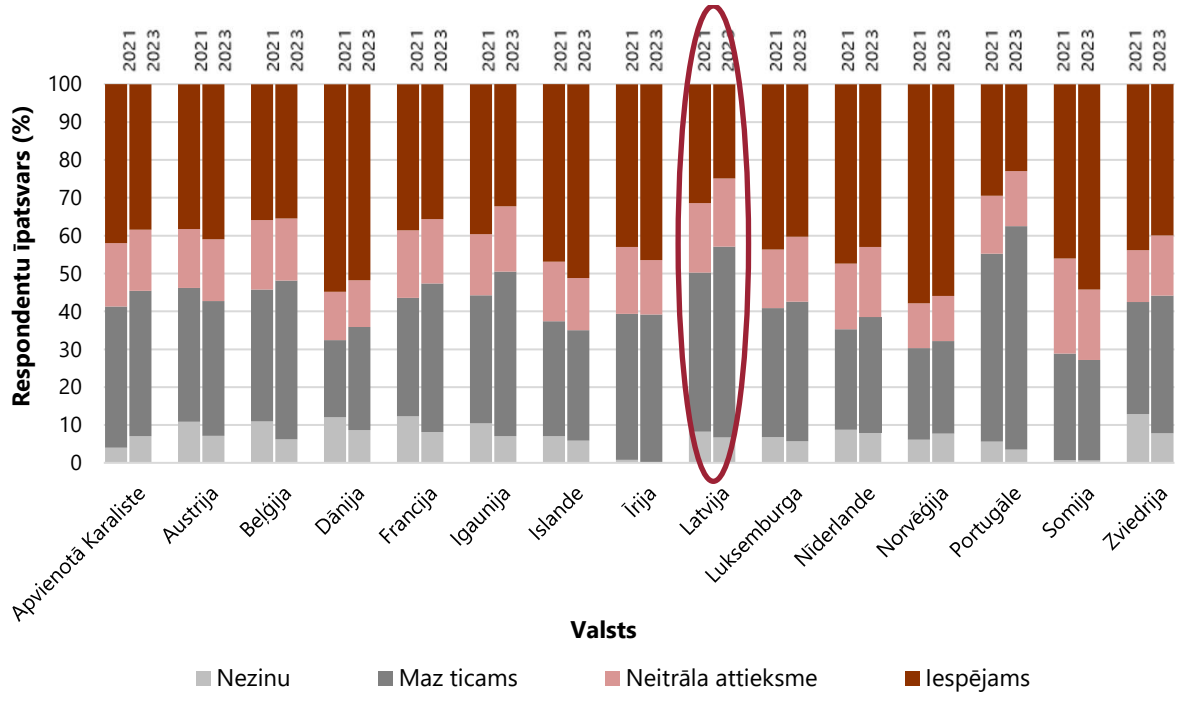
Tiesību normas, kas attiecīgo jautājumu regulē, laika gaitā tikušas vairākkārt grozītas. Dažkārt arī pirms jauna tiesību ietvara pieņemšanas spēkā bijuši normatīvie akti ar līdzīgiem noteikumiem. Turklāt attiecīgā jautājuma dažādie aspekti mēdz būt iekļauti dažādos normatīvajos aktos. Parasti normatīvais akts regulē dažādus jautājumus, un līdz ar to ir nopietns izaicinājums noteikt, vai izmaiņas sabiedrības uzskatos, pat ja tādas attiecīgajā brīdī konstatētas, saistāmas tieši ar likuma normu, kas attiecas uz valsts pārvaldē nodarbināto mantiskās atbildības jautājumiem.

Neveicot padziļinātu analīzi par konkrēto situāciju, dažādiem to ietekmējošiem faktoriem, tostarp politiskajiem un sociālajiem procesiem attiecīgajās valstīs, mēģinājumus noteikt sabiedrības uzticēšanās līmeņa svārstību cēloņus – ja šādas svārstības vispār būtu novērojamas pirms un pēc konkrētā normatīvā akta spēkā stāšanās – varētu pamatot vien pieņēmumos un līdz ar to nevarētu uzskatīt par analītiski pamatotiem.

Turklāt jāņem vērā, ka iedzīvotāju uzticēšanās valsts pārvaldei un politiskajai sistēmai kopumā ir sarežģīts un daudzslāņains fenomens. Uzticēšanās virzītājspēki ir daudzi un dažādi savstarpēji saistīti faktori, un centienos palielināt uzticēšanos institūcijām jāapsver, kā uzlabot situāciju katrā no tām. Īpaša uzmanība šajā kontekstā būtu pievēršama sabiedrībā iedibinātajai kultūrai un praksei kopumā.

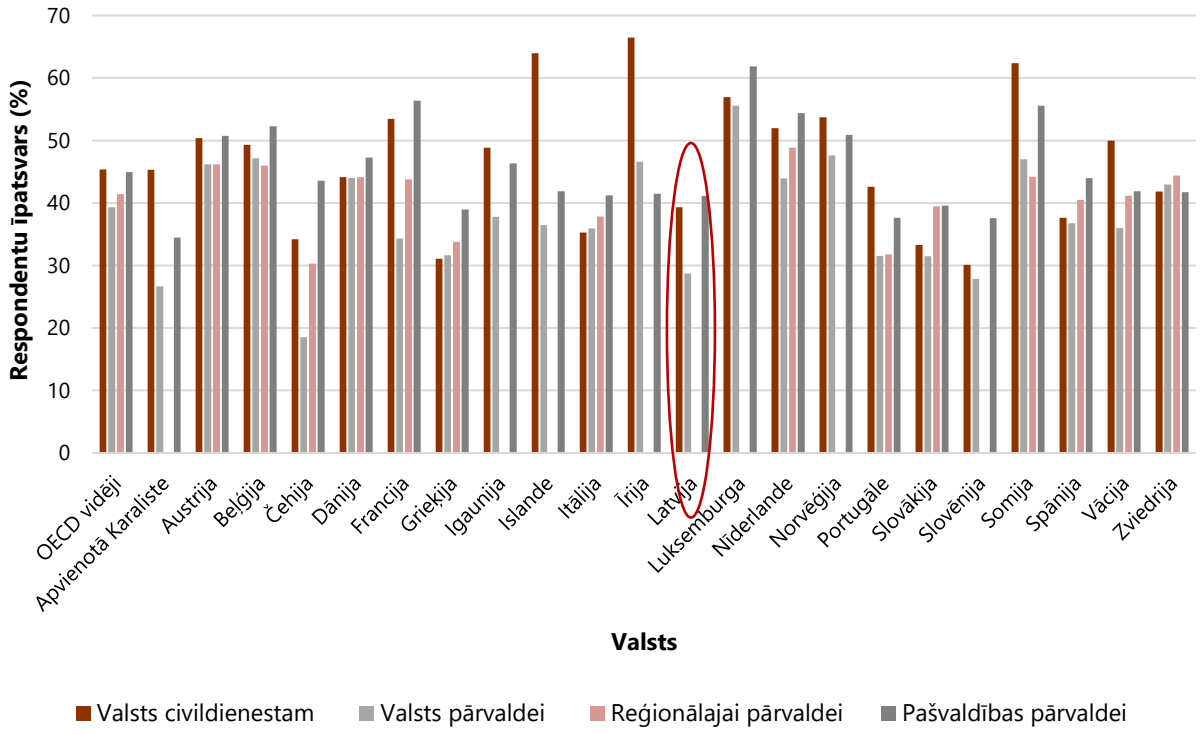
Pētījumos konstatēts, ka **iedzīvotāji augstu vērtē valsts pārvaldes institūciju atsaucīgumu viņu vajadzībām, ieviešot politikas un sniedzot iedzīvotājiem pakalpojumus, kā arī godīgumu un taisnīgumu attieksmē pret iedzīvotājiem kā publisko pakalpojumu saņēmējiem.** Centienos nodrošināt augstu uzticēšanās līmeni valsts pārvaldes institūcijām būtiska ir iedzīvotāju uztvere par valsts pārvaldes spēju risināt sarežģītus un globālus izaicinājumus.

***OECD* veiktajās aptaujās noskaidrots, ka dalībvalstu iedzīvotāju vidū vērojama visnotaļ liela skepse attiecībā uz vēlēto amatpersonu godīgumu, kā arī iedzīvotāji pauž bažas, ka amatpersonas lēmumu pieņemšanā var būt pakļautas politiskam, ekonomiskam vai personiskam spiedienam** (4. attēls).

4. attēls. **Atsevišķu Eiropas valstu iedzīvotāju uztvere par iespējamību, ka vēlētā amatpersona atteiksies no kukuļa 2021. un 2023. gadā**
Avots: *OECD*, 2024

Vērtīgu ieskatu iespējamos risinājumos sabiedrības uzticēšanās stiprināšanai var sniegt arī paraugprakses. Ilgstoši augstus uzticēšanās rādītājus valsts institūcijām demonstrē Ziemeļvalstis (5. attēls).

5. attēls. **Iedzīvotāju uzticēšanās valsts civildienestam, valsts pārvaldei, reģionālajai pārvaldei un pašvaldībai atsevišķās Eiropas valstīs 2023. gadā**
Avots: *OECD, 2024*

Piemēram, Somijas pieredze liecina, ka uzticēšanos valsts pārvaldei iespējams stiprināt ar pārdomātām un iedzīvotāju vajadzībām atbilstošām **reformām publisko pakalpojumu jomā.** Pēdējos gados šo uzticēšanos veicinājuši vairāki šādi pasākumi:

- ✓ sociālo un veselības pakalpojumu sistēmas reforma, ar ko bija saistītas lielas iedzīvotāju gaidas. Reformas rezultātā veselības sistēmas efektivitāte pēdējos 10 gados ir palielinājusies;
- ✓ digitālo risinājumu attīstība un tāda pakalpojumu dizaina veidošana, kas ļauj pielāgot publisko pārvaldi digitālā laikmeta prasībām. Iedzīvotāji augstu vērtē publiskās pārvaldes spēju modernizēties un ieviest jaunājumus, kas savukārt pozitīvi ietekmē uzticēšanos valsts civildienestam;
- ✓ inovāciju pieejas stiprināšana publiskajā pārvaldē.

Uzticēšanos būtiski sekmē Somijas sabiedrībā cienītas vērtības, kuras dažādas institūcijas veiksmīgi iedzīvina praksē. Viena no tām ir atklātība. Atvērtā pārvaldība Somijas publiskajā pārvaldē jau ilgstoši ir viena no prioritātēm. Somijā ir arī zems korupcijas uztveres indekss – tā tiek uzskatīta par vienu no vismazāk korumpētajām valstīm pasaulē. Saskaņā ar iedzīvotāju vērtējumu vairākumā gadījumu valsts pārvaldes institūciju pieņemtie lēmumi atbilst sabiedrības gribai. Būtiska vērtība iedzīvotāju ieskatā ir arī taisnīgums. Tas attiecas uz vērtējumu par to, vai valsts pārvaldes institūcijas pret iedzīvotājiem izturas konsekventi un nodrošina taisnīgu un vienlīdzīgu attieksmi.

Atsauce

Ja nav norādīts citādi, informācijas avots ir Eiropas valstu nacionālo parlamentu sagatavotās atbildes uz Eiropas Parlamentārās pētniecības un dokumentācijas centra (*ECPRD*) platformā šā apskata izstrādes vajadzībām publicēto informācijas pieprasījumu Nr. 6065 *Legislative rules on the financial liability of public officials for unlawful decisions and actions and the practice of applying them in EU Member States*.

Darba noformējumā izmantoti attēli no tīmekļvietnes https://freeflagicons.com/.

Pārpublicēšanas, citēšanas vai citādas izmantošanas gadījumā atsauce uz apskatu, tā autori un Latvijas Republikas Saeimu ir obligāta. Nekomerciālos nolūkos apskatu drīkst pārpublicēt vai citādi izmantot bez īpašas saskaņošanas ar Latvijas Republikas Saeimu un autori.

Atsaucoties uz apskatu, izmantojama šāda norāde:
Zakare, I., 2025. *Valsts pārvaldē nodarbināto mantiskās atbildības regulējums atsevišķās Eiropas Savienības dalībvalstīs*. Apskats. Rīga, Latvija: Latvijas Republikas Saeimas Analītiskais dienests.

Latvijas Republikas Saeima un apskata autore neuzņemas atbildību par apskatā iekļautās informācijas turpmāku izmantošanu un tās radītajām sekām.

Apskats neatspoguļo Latvijas Republikas Saeimas kā likumdevēja viedokli.

Visas mantiskās tiesības uz apskatu pieder Latvijas Republikas Saeimai.

ISBN 978-9934-598-96-8